

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לעשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

וישלח תשב"ז (חלק ב)

וְהָיָה הַמִּחְנָה הַנִּשְׁאָר לְפָלִיטָה

• למה שלח יעקב לעשו כי תר"ג מצות שְׁמַרְתִּי • חתם סופר: שני סברות בענין אם הצדיק ישאר בעיר בשעת מלחמה ועת צרה, או שיברח משם • מי שאינו במקום הצרה יכול להתפלל בכוונה ראויה מתוך ישוב הדעת • פרעה התחרט שלא שעבד בשבט לוי, שע"ז היה בכוחם להתפלל כראוי • בשעת צרה צריכין לכת התפילה של רבים, וכמו בזמן מדרכי ואסתר • רמב"ם: האומות באים כנגד ישראל על ידי אונם ומלחמה, ועל ידי פיתוים והתקרבות • יעקב לימד לדורות להתנהג בהכנעה בפני האומות, אבל לא כנגד שמירת התורה • יערות דבש: בתוך הצרה קשה לבזון בתפילה כראוי • אחד מדרכי הההסטה של היצר הרע הוא למעון שְׁכַל הָעוֹלָם עושים כך • תפילותיו של יעקב אבינו להנצל מִעֲשׂוֹ וכחותיו, היתה על כל הדורות

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאריה ישתאל לא יעשו ענף (נפח ג' ק"ה) וכבר נאמר ואל תשכן בארץ ענף (ויק' ט"ז)

צו מנדב זיין לרגל א שמה אדער א יאָרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ כּלָאָר (21 מינוט מתוך 68)

לשון קדשו - קונטרס ריד (חלק ב)

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-333419
16→1-827.2

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **931**
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאָנערי): # 845-366-2793 1700

• ברכת מזל טוב •

הר"ר ישעי' יעקב בירנבוים הי"ו
לנישואי נכדו החתן נחום מרדכי נ"י בן חתנו
הר"ר יואל שפיטצער הי"ו (בן ר' אברהם יושע)
עב"ג בת הר"ר יואל כ"ץ הי"ו (בן ר' הערשל)

הרב אליעזר קעסטנבוים שליט"א
לנישואי נכדו החתן נפתלי הירצקא נ"י
בן חתנו הרב צדוק משה שטארק שליט"א
עב"ג בת הרב יואל מאנדל שליט"א

הר"ר מאיר נפתלי מרדכי פערל הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן אשר ירמיה נ"י
בן הר"ר ישראל בנימין ליכטענשטיין הי"ו

הר"ר יחיאל מיכל הכהן הערמאן הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן יוסף נ"י
בן הרה"ג ר' שלום יונתן קליין שליט"א

הר"ר יואל פאלאטשעק הי"ו (ב"ר בניצין אלימלך)
לרגל אירוסיו בנו החתן יחיאל מיכל זאב נ"י
עב"ג בת הר"ר הערשל קויפמאן הי"ו

הר"ר אלעזר גרובער הי"ו (בן הרב בנימין)
לרגל אירוסיו בתו - עב"ג החתן עזריאל נ"י
בן הר"ר שלום משה עקשטיין הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

לע"נ הרב החסידות ותיק וחסיד ירא שמים מרביס,
דבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע

הרה"ג ר' יונה יצחק דוב ז"ל

בן הרה"ח חיים צבי ע"ה וואללנער

חבר"ן הנה"צ אברק'ן שארמאש זצ"ל בעל תפארת נפתלי
נפטר י"ד כסלו תשל"ה

לע"נ הרב החסידות ירא שמים מרביס, מלמד תשב"ר כיוכל
שנים, ומדי יום ביומו קיבץ צדקה לעניים ולצרכי שמים

מוה"ר חיים ארי' ז"ל בראווער

בן הרה"ח יחזקאל צבי ע"ה

היה אדוק ומקושר בריה"ק זי"ע ותורתו היה שגור בפיו
נפטר מ"ז כסלו תשס"ה

האשה החשובה, נזורה בצניעות מלבושה, שפכה שיו וגמרה
ספר תהלים בשב"ק, הרבתה פעלים למען ילדי רוסיה ולימדם
שמירת התורה, אמירת "ברוך השם" היה רגיל על שפתותיה

מרת רות ב"ר אברהם יצחק ז"ל רינגערמאן

אשת הר"ר ארי' לייב בן אסתר שליט"א לרפ"ש
נפטרה ד' מרחשון תשפ"ג

האשה החשובה צנועה וכשירה, בת קדושים, וראת ה' אוצרה,

נפשה שפכה כמים בתפילה וכל מִקְבָּה על גְּנִיָּה לבקש רחמים

מרת דינה רחל ע"ה ב"ר עוזר הכהן ז"ל

אשת הרה"ח ר' אליעזר אבא הערמאן ז"ל

נפטרה י"ז כסלו תשע"ז

KolSatmar.com

קישויות ודקדוקים בתחלת הפרשה

ה

קושיא ה

ברש"י כתב ב' פשטים על עם לכן גרתי, לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, ותרי"ג מצות שמרתי

עם לכן גרתי.

זאגט רש"י, איין פשט 'גרתי', לא נעשיתי שר וחשוב, איך בין נאָר אַ גר. [און נאך אַ פֿשט, אז] דער מדרש זאגט 'גרתי', תרי"ג מצות שמרתי.

ו

ויש להבין, דהתינוח מה ששלח לו שלא נעשה שר וחשוב, שייך לענין הפיוס, שלא נתקיימו בו הברכות של אביו. אבל מה ששלח לו ששמר תרי"ג מצות, אינו מובן מה איכפת לו לעשו בזה

(ה) מילא לא נעשיתי שר וחשוב [מובן מה ששלח לו יעקב כן, ווייל] ער האָט אים באַפוילן זאָלסטו וויסן איך האָב הכנָּה, און ס'איז נאָכנישט מְקוּיָם געוואָרן די בְּרָכוֹת וואָס ער האָט געזאָגט הָיָה גָבִיר לְאַחֶיךָ (תולדות כז, כט).

אַבער וואָס האָט ער אים באַפוילן [אים צו זאָגן אז] תרי"ג מצות שמרתי. וואָס 'קימערט' דאָס² [פאַר] עֶשְׂרֵן צי מ'האַלט תרי"ג מצות, ער האָט עפעס ליב געהאַט [מצות], עפעס אַן אוֹהֵב מְצוֹת [געווען]?

[והעיקר רק שיאמר לו] וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֹדְנִי לְמַצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ, שאני שלם עמך ומבקש אהבתך³.

[אַבער] וואו קומט צו דעם [דער ענין פון] תרי"ג מצות שמרתי.

כג

קושיא יג-יד

בענין שחלק אותם לשתי מחנות, ואמרו אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה. קשה וכי הפקיר ח"ו המחנה האחת

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וּגְו' וַיַּחֲזִק אֶת הַעֵם אֲשֶׁר אִתּוֹ, וְאֵת הַצֵּאֵן וְהַבְּקָר וְהַגְּמָלִים, לְשֵׁנֵי מַחֲנוֹת. וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהָכָהוּ, וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפָלִיטָה. (יג) פרעגן דאָךְ אַלע די קשיא, ס'איז זייער האַרב (שווער. וכי) האָט ער חלילה מִפֻּקֵּיר געווען אַ מַחֲנֶה?

כד

ועל והיה המחנה הנשאר לפליטה, כתב רש"י בעל כרחו, כי אלחם עמו. וקשה דאם כן למה ימתין מללחום עמו עד שיכה ח"ו מחנה האחת

(יד) [ועוד דהלא] ער זאָגט וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפָלִיטָה, [ופירש רש"י] בעל כרחו, כִּי אֶלְחָם עִמּוֹ.

נו [אם ילחום עמו וינצחנו] קאָן ער דאָךְ 'שוין' מלחמה האַלטן. [ולמה ימתין עד שיציל רק הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר, ולא גם הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת].

^א ברש"י (לב, ה): גרתי. לא נעשיתי שר וחשוב, אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שבכניי הָיָה גָבִיר לְאַחֶיךָ, שהרי לא נתקיימה בי. דבר אחר, גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לכן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים.

^ב פירוש: מה איכפת לו, וואס אינטערעסירט אים.

^ג וכלשון רש"י (שם, ו): וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֹדְנִי. להודיע שאני בא אליך: לְמַצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ. שאני שלם עמך ומבקש אהבתך.

כה

קושיא זו

ועוד, דהלא לחלן בפסוק והוא עבר לפניהם, כתב רש"י שאמר אם יבא אותו רשע להלחם, ילחם בו תחילה. ואם כן יהיו כולם לפליטה, ולמה אמר רק והיה 'המחנה הנשאר' לפליטה?

טו) איבערהויפט איז דאך שווער, ס'שטייט דאך בפירוש ארויס אין רש"י [בביאור ההפסוק] והוא עבר לפניהם, [אז] 'ער' איז געגאנגען פאראויס, [ווייל] טאמער וועט ער לוחם זיין, זאל ער מיט 'איים' [יעקב] אנהייבן.

איז ער דאך שוין געגאנגען מלחמה האלטן נאך 'פאר' דער ערשטער מחנה, נו איז דאך ווידער נישט קיין נפקא מינה [בהחלוקה לשתי מחנות. און] פארוואס זאגט ער והיה המחנה הנשאר לפליטה, אז 'נאר די' וועלן בלייבן.

כו

קושיא זו

ולחלן כתיב ויחזן את העם אשר אתו, והעמיד את רחל ואת יוסף אחריהם, ופירש"י כי אחרון אחרון חביב. וקשה דהלא אין דוחין נפש מפני נפש, והאיד בירר להעמיד את החשובים באחרונה

טז) [דערנאך] פלאגן זיך אלע, און אלע פרעגן זיי דאך [האידן הותר לו לעשות כן, והלא קיימא לן]¹ ס'איז אין דוחין נפש מפני נפש.

[שהרי] 'אזוי אין פשטות' לערנט מען דאך [פשט] אז דאס איז איינס, דער ויחזן את העם אשר אתו [הוא ענין אחר] מיט דעם וואס ער האט צוטיילט דערנאכדעם [לג, ב] את רחל ואת יוסף אחריהם, [ופירש"י] אחרון אחרון חביב.

[אבער] זיי זאגן דאך אלע אזוי [אז ס'איז שווער], אין דברי יחזקאל, און אלע [מפרשים], ס'איז דאך א גרויסע פלא. - [והדברי יחזקאל] ער ענטפערט א שווערן תירוץ.² [נאר] מילא, ס'איז נישט קיין נפקא מינה [תירוצו עתה לדרכינו]. -

ס'איז א גרויסע פלא, אז ער האט געוואלט מפקיר זיין, האט ער געדארפט שטעלן [אחרון חביב]?

ווייל אין פשטות לערנט מען דאך אז דאס איז איין זאך [אלו שתי חלוקות המחנות, כאן ובסוף הענין].

כט

קושיא יח

להבין כפל הלשון אם 'יבוא' עשו אל המחנה האחת 'והפכו'. רחיה לו לומר בקיצור, אם 'פכו' עשו המחנה האחת

יח) אם 'יבוא' [עשו] אל המחנה האחת 'והפכו'.

¹ בר ש"י (ג, א): עבר לפניהם. אמר, אם יבא אותו רשע להלחם, ילחם בו תחילה.

² כמבואר בשו"ע (יו"ד קנז, א), וכדלהלן בהדברי יחזקאל. ובגמרא (פסחים ה: ועוד) מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. - והלשון אין דוחין נפש מפני נפש (והוא מלשון הדברי יחזקאל), מקורו במשנה אהלות (ו, ו) ובסנהדרין (עב:).

³ בדברי יחזקאל (ריש פרשתו): ויִשָּׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וגו' ראשנה. פרש"י אחרון אחרון חביב וכו'. וקשה, דהלא הדין הוא דאין דוחין נפש מפני נפש, כמבואר (יו"ד סימן קנז) עכ"ם שאמרו לישראל תנו לנו אחד מכם ונהרגנו וכו', דאסור למסור להם אחד בידיהם, דאין דוחין נפש מפני נפש. וא"כ איך היה רשאי יעקב להקדים להשפחות ולילדיהן מטעם אחרון חביב. ושם אמר יבא אותו רשע להרוג יפגע בבני השפחות תחלה, שהוא כנגד הדין.

⁴ בדברי יחזקאל (שם בהמשך): אך הענין כך הוא, כי כתיב (קהלת ג, טו) והִקָּלְקִים יִבְקֹשׁ אֶת הַנֶּגֶד, ואיתא במדרש (ויקרא רבה כז, ה) אפילו רודף צדיק והנודף רשע, השי"ת מבקש עלבון הנודף, להצילו מן הרודף אותו. והנה השפחות ובניהם היו נכנעים ונרדפין מאת אחיהם בני הגבירות, כי קראו להם שם השפחות, בני השפחות. ולכן היו נכנעים מאד ושבורי לב. וידע יעקב שְׁעָשׂוּ לא יוכל לעשות להם רע, כי ה' יבקש את הנודף, ועל כן שם אותם ראשונה. ואחר כך לאה וילדיה אחרונים, הגם שהיו בני גבירה, אבל לא היו כמו רחל ויוסף שהיו אהובים ביותר אצל יעקב, והיו גם כן מעט שבורי לב ונכנעים, לכן העמידן לפני רחל ויוסף, ואת רחל ואת יוסף אחרונים. וזה שפירש רש"י אחרון אחרון חביב, היינו שסדרן בסדר נפון ובחכמה נפלאה, כדי שינצלו כולם.

וואָס זאָגט ער עפעס אַ טאַפּלט לשון, ער וועט 'קומען', און ער וועט 'שלאָגן'.
[והיה סגי שיאמר] אַם 'יָכָה' [עָשׂוּ הַמַּחֲנֶה הָאֵחָת], אַז ער וועט שלאָגן. איך ווייס דאָך [אַלִּין,
כִּי] אַז ער וועט שלאָגן איז ער אַודאי געקומען, וואָס דאַרף ער זאָגן אַן אַריכות לָשׁוֹן,
ער וועט קומען.

נד

ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

חקרמה לאופן ראשון בישוב קושיא יג-טז, וקושיא יח

לאָמיר זען דאָס גאַנצע ענין.

קודם דאָכט זיך מיר דעם פֿשט [באומרו] אַם יבואַ עָשׂוּ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֵחָת וְהִפָּחוּ
וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׁאָר לְפָלִיטָה, [ופירשי' בעל כרחו, ווייל] איך וועל לוחם זיין.
[דלפי מובן הפשוט] אַזוי ווי מ'לערנט [סתם], זעט עפעס אויס [אז] איין מַחֲנֶה האָט ער
מפֿקיר געווען, אַזוי ווי כ'האָב פריער געפרעגט (בקושיא יג). [ונמצא] ס'איז אַ פֿלאַ, פֿלאַי
פֿלאַות, פֿאַרוואָס וועט ער לוחם זיין נאָר חלילה הערשט דערנאָכדעם ווי ער וועט
האָבן געשלאָגן אַ מחנה, וועט ער 'דעמאָלטס' גיין לוחם זיין? פֿאַרוואָס זאָל ער
נישט לוחם זיין 'פריער', אַז דאָס איז ביי אים זיכער [אז] בעל כרחו [וועט זיין] וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׁאָר לְפָלִיטָה (קושיא יד).

איבערהויפט [אז] ס'שטייט אַרויס אין פסוק וְהוּא עֹבֵר לַפְּנֵיהֶם, ער איז דאָך
געגאַנגען פריער. און מַה יוֹסִיף תַּת כֶּחַ [במה שיחלק את המחנות]. פֿאַרוואָס זאָגט ער [אז]
הערשט 'דערנאָכדעם' וועט זיין מער אַלחם, פֿעל פֿרוּחַ (קושיא טו).

נה

[נאָר] קודם" קען זיין אפשר דער פֿשט.

חֶסֶד וְשָׁלוֹם, ער האָט נישט מפֿקיר געווען איין נפֿש מִיִּשְׂרָאֵל, איבערהויפט פון די
הייליגע שְׁבֵטִים^ט, [און] די אַלע וואָס זענען געווען מיט אים.

נו

איתא בגמרא דרבה רוב יוסף ברחו מפומבדיתא בשעה שבאו לשם פולמוס של חיילות, ופגע בהם
רבי יורא ואמר להם ערוקאי, כזית שאמרו הוא במקום מרה. ורב אדא אמר כזית במקום חיותא

נאָר לאָמיר זען. דער חתם סופר זאָגט, ס'איז ידוע וואָס די גמרא זאָגט, רבה און
רב יוסף זענען אַנטלאָפֿן פון פּוּמבִּדִּיתָא, דורך אַ פּוֹלְמוֹסָא [שבאו חיילים], האָט זיי רבי
זירא געטראָפֿן, האָט ער געזאָגט עֲרוּקָאִי^כ, [כבוד שניטל ממנה ונשארה כזית, צריך להיות]
כזית במקום מֶרָה, [ורב אדא בר אבהא אמר] כזית במקום חִיּוּתָא.

^ט באופן ראשון.

^ט וז"ל רבינו בס"ג וישלח תשט"ו: וואָס האָט ער עפעס מפֿקיר געווען אַ 'העלפט' פונעם כלל ישראל. זיין הויז
איז דאָך געווען דער קָלִל יִשְׂרָאֵל, די י"ב שְׁבֵטִים, דער שוּרֵשׁ פונעם קָלִל יִשְׂרָאֵל.

'דאיתא במשנה חולין (מב): אלו טרפות בבמה וכו', ניטל הכבד ולא נשתתיר הימנו כלום וכו'. ○ ועל זה אמרו
בגמרא (מו): ניטלה הכבד וכו'. הא נשתתיר הימנה כלום כשרה, אף על גב דלא הוי כזית. והתנן (שם נד) ניטל
הכבד ונשתתיר הימנה כזית כשרה, אמר רב יוסף לא קשיא, הא ר' חייא, הא ר' שמעון בר רבי וכו'. ○ ההוא
פולמוסא [פירש': חיל השלטון] דאתא לפומבדיתא, ערוקו רבה ורב יוסף, פגע בהו רב זירא, אמר להו, ערוקאי
[גמירי מינאי הא מילתא], כזית שאמרו, במקום מרה [יהא], רב אדא בר אבהא אמר במקום שהיא חיה [שהכבד חיה
משם, דהיינו מקום תלייתה כשהיא מעורה ודבוקה תחת הכליות, זה נראה לי. ומצאתיו לישנא אחרינא ביותרת הכבד אובר"ש
בלע"ז, והן טרפשיין]. אמר רב פפא, הלכך בעינן כזית במקום מרה, ובעינן כזית במקום שהיא חיה.
^כ פירוש: בורחים. והוא כינוי שקראם בו רבי יורא בהתחלת דיבורו עליהם.

נד

וצריך ביאור למה כינה אותם רבי יורא ערוקאי, דמשמע שיש שייכות במאמר זה לענין שהיו או 'בורחים' (ולכאורה) וואָס האָט ער זיי עפעס גערופן ערוקאי.

נה

ומפרש החתם סופר דבא לרמוז להם על ענין הבריחה, כי לדעתו טוב יותר שהצדיק וגדול העיר ישאר שם במקום 'מרה' שרומז על הצרה, כדי להגן על העיר. ועל זה אמרו בגמרא דרב אדא סוכר דיפה עשו, כי טוב יותר שהצדיק יברח למקום 'חיותא', ויתפלל עליהם שם בחוץ, כדי שלא יהיה עליהם למורה בעת צר, וגם כי אין חבוש מתיר עצמו

זאָגט דער חתם סופר^ה, אַז ער האָט געמיינט [צו זאָגן דערמיט, ווייל] ס'איז דאָ אין דעם צוויי ספרות [האין לעשות בעת צרה]:

א] צי דער צדיק זאל זיין אויף דעם פלאץ פון דער צרה, ווייל דעמאלטס איז ער 'אין דערינען', [און] אַז ער איז אין דערינען, קאָן ער גיכער גורם זיין בַּכּוּתּוֹ, ס'זאָל מַגִּין זיין [להציל את כל העיר].

ב] צי איז בעסער ער זאל זיין אינדרויסן, ער זאל זיין 'נישט' אין דער צרה, [ווייל] 'אינעווייניג' איז [דאָ די בחינה פון] אַיִן חָבוּשׁ מְתִיר עֲצָמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים (ברכות ה:), און כדומה נאָך אַנדערע זאָכן.

^ה בדורות חתם סופר (ח"ב, ח' תמוז תקס"ט): בשיעורא דיומא למדנו בחולין וכו', פגע בהו רבי יורא, אמר להו 'ערוקאי' כזית שאמרו במקום מרה. והוא תמוה, מה ענין זה למה שהם ערוקאי. ○ אבל ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה. כי שמעתי פה רבים אומרים כי בהיות ק"ק פראג במצור, זה כמו לפני ס' שנים, רצה הגאון מהר" יחזקאל ז"ל (בעל נודע ביהודה) לצאת חוצה, ולא הניחוהו מנהיגי העיר. והנה מה שרצה הוא לצאת חוצה מוכן הוא, כי אין לעמוד במקום סכנה, שלא ינוכה לו מזכיותיו לכל הפחות. והם לגרמניהו עבדו שלא הניחוהו, כי רצו שיהיה מַגִּין אצלם, וכי ראוי למנהיגם של ישראל למסור נפשו ולהשליכו מנגד עבור עמו, ולא להניחם בסכנה ולצאת להמלט על נפשו לחוד. ○ אמנם כן ראיתי רבים חולקים, כי בהיות ק"ק מענין במצור לפני איהו שנים, שלחו את גאונם הגאון מהר" חיים הערש זצ"ל [ברלין], בעל עצי ארזים ועצי אלמוגים ומעין החכמה, שנתקבל אחר כך לאב"ד אה"רן לפראנקפורט. וכן עשו אנשי ק"ק קאבלענץ לרבים מהר" יסקינד גונדרש ז"ל, שמת אחר כך בפראנקפורט. וכשכבא פראנקפורט במצור, שָׁלְחוּ [את] מורי הגאון בעל הפלאה ז"ל לק"ק הענוניא. כי למה יהיה להם למשא קבד בעת צרותם, והלא גם במקום שהוא שם יתפלל עליהם ויגן ויושיע בכל האפשרי, ומה להם אם גם הוא יצטער. ○ עוד זאת יש בזה סגולה, כי בטלטול 'גדול העיר', ינוצח השונא, על דרך הרמזו [בפסוק] (בהעלות י, לה) ויהי בנסע הארץ, שהוא התלמיד חכם (יומא עב:), על ידי זה קומה ה' ויפצו איביה וינסו משנאיך מפניך. ○ ואם כן העולה מזה, כי יש כאן מחלוקות בין הנהגת מנהיגי ק"ק פראג, להנהגת הקהילות הגדולות האלו אשר זכרתי.

ואחר העיין נראה כי מדרשים חלוקים הם, דאמרו חז"ל פ"ק דברכות (ה:) דאמר ליה ר' חנינא לר' יוחנן הב י דיך, יתיב ליה ידיה אוקומיה, ומקשה הש"ס ולוקמא איהו כלפשיה, ומשני אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. מזה נראה עצה טובה לשלוח הגדול חוצה, שלא יהיה גם הוא חבוש עמהם בסכנה, ואז יהיה תפלתו עליהם יותר נשמעת, מאשר תהיה אם נוגע גם לעצמו ומדת הדין מתוח גם עליו וכו'. נמצא מכאן כדעת חכמי מנהיגי קהילות הגדול. ○ אמנם גם מנהיגי ק"ק פראג יש להם על מה שסימכו, דכתיב גבי ישמעאל (וירא כא, יז) כי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנֶּעֱר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם, ופירש"י על פי מדרש דאע"ג דגם הָגֵר התפללה, מ"מ לא שמע אלא לקול הנער, משום דאינו דומה תפלת אחרים בעד החולה לתפלת החולה בעד עצמו, שהיא עושה ורשם יותר למעלה. נמצא לפי זה יותר הגון שישאר המגין עם עמו, ויהיה גם הוא עםם בצרה, ותהיה תפלתו יותר מקובלת. ונבוא אל המאמר שהתחלנו בו, בהקדים כי דעת רשב"א (תורת הבית הקצרה בית ב שער ג, ושו"ת הרשב"א סימן

רנ"ה, הובא בב"י י"ד סימן מא) וסייעתו, כי טריפת הקבד אינו מפתת עצמה, כי אם משום הגנה על הקרה, שלא תשתפר בגוף. והנה כל נגע ומחלה יכונה בשם מרה, כי פ"ג חלאים תלויים במרה (כבא קמא עב:), ואפילו מכת חרב כתיב (שמואל ב' ב, כו) הִלָּנֶצֶחַ תֹּאכַל חֶרֶב גּוֹי כִּי מֵרָחֵק תִּהְיֶה בְּאֶרְצָהָ. ○ והשתא נבוא אל המכוון בעזה"י, דרבה רב יוסף ברחו מפני הפולמסא ועזבו בני העיר בסכנה ומלטו להציל נפשם, ואמר להם רבי זירא ערוקאי, לא יכון לעשות כן, כי כזית שאמרו במקום מרה, רוצה לומר כזית הכבד שיגן, צריך שיהיה במקום המרה והצרה, ושם יגן, ולא שיברח אל מקום חיותו. ומסיק הש"ס על זה, רב אדא בר אבהו אמר לא כי אלא כזית שאמרו במקום חיותא, רצ"ל שלא ישאר המגין עמם במקום מרה שלהם, אלא ינוס למקום חיותא, שלא יהיה הוא חבוש, ומשם יזרח אורו לישירים, להאיר לארץ ולדרים. ונתיישש עוד שמסיק להכריע, דיש לחלק בזה בין האומות לישראל, כי באומות יועיל יותר להשאר בהצרה כי אין להם הכח להתפלל אחד על חבירו, ולכן אמרו אצל הגר ישמעאל דיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו, משא"כ בישראל טוב יותר לברוח כדי שיוכל להתפלל כראוי גם על אחרים, (וכנראה שבזה נתן טעם על מה שהכריע אז הוא עצמו לברוח בתקופת המצור).

נט

[און וויבאלד] אַז זיי זענען אַנטלאָפֿן, האָט ער דאָך געזען אַז זיי האָבן 'אַזוי' גערעכנט [שהכריע דעדיף להיות מבחון. ולכן] האָט ער געפרעגט פֿזית בַּמָּקוֹם מָרָה, צי בַּמָּקוֹם חַיּוּתָא, [דבהלכה זו רָמַז על השאלה] וואו ער ברויך צו זיין [דער צדיק, אם במקום מרירות הצרה, או לברוח למקום אחר לצורך חיותו]. דאָס איז געווען זיין שאלה, [וממילא] קער דאָס לשון עֲרוּקָאִי צו דעם, [שבזה גילה כוונת שאלתו].

ס

אין חתם סופר [בדרשות] זאָגט ער עס בקיצור. נאָר ס'איז דאָ פון אים אַ דרוש אין ספר הזכרון [מה שכתב בשעת] פון די מַלְחָמָה [של הצרפתים]³¹, דאָרט שטייט [עס] אַביסל מער באריכות³². [עד כאן דברי החתם סופר].

סא

והנה בגמרא מסיק להלכתא דבעינן כוית במקום מרה, וכוית במקום שהיא חיה. ואם כן לפי דרך החתם סופר הרמז הוא, דרשי הסברות אמת, ולפעמים יש להשאר שם, ולפעמים יש לברוח נאָר די גמרא פירט דאָך אויס [להלכתא אז ס'דארף זיין] בייַדע, [הן במקום מרה, והן במקום חיותא].

[ויש לומר הטעם לפי דרכו, ווייל] ס'איז אַמאָל פאַרהאַנדן אַזוי [שיש להשאר במקומו], ס'איז פאַרהאַנדן אַזוי און ס'איז פאַרהאַנדן אַזוי [שיש לברוח משם].

סב

ונראה להוסיף עוד מעט נכון על הסברא לברוח משם, כדי שיוכל להתפלל עליהם בכוונה ראויה מתוך ישוב הדעת, וכמבואר ביערות דבש דבתוך עת צרה קשה לכוון בתפילה כראוי לעולם איז דאָך נאָך עקסטער [א טעם להסוכרין דיש לצאת משם, כדי שיהיה לו ישוב הדעת לכוון בתפילתו].

ווי דער יערות דבש זאָגט דאָך גאָר³³ [בביאור הפסוק] וְאֶל אֱלֹהֵינוּ פִּי יִרְבֶּה לִסְלוֹחַ.

³¹ כי דרשה הנזכרת, הוא דרשת הודאה והתעוררות שאמר החתם סופר ביום ח' תמוז תקס"ט בזמן שניצולו אז מן המלחמה שהיה בעיר פרעשבורג בין החיילות של מדינת פראנקרייך (צרפת) עם הקיסר של עסטרייך. ואחר כך כתב החתם סופר בקונטרס ספר הזכרון, מה שעבר עליהם באותה תקופה וכתב שם גם דרשה זו, ואחר כך נדפסה גם בדרשות חתם סופר (וכמובא לעיל).

³² ששם מבאר באורך עיקר ענין המלחמה והמצור, ובריחת החתם סופר באותה תקופה.

³³ ביערות דבש (ח"א, דרוש טו): 'ישעי' הנביא אמר (ישעי' נה, ז) דְּרָשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ קִרְאָהוּ בְּהִיטוֹ קְרוֹב וכו' וְאֶל אֱלֹהֵינוּ פִּי יִרְבֶּה לִסְלוֹחַ, ודרשו במדרש והובא בילקוט (ישעי' רמז תפא) זהו עשירית איפה שוויתר הקב"ה משלו. ו להבין נראה, כי רבים חשבו כשהאדם בתכלית הצרה ומצוקה עד שלבו כל עמו ודעתו בלתי מיושבת עליו, שפסטר מתפלה. כי מה יתפלל, הלא עיקר תפלה עבודה בלב, וזה אי אפשר לו. וסמכו עצמם אמקרא (איוב לו, יט) הִיעֲרָךְ שוּעֶךָ לֹא בָצָר. אבל באמת לא זאת עצה היעוצה, ואדרבה כשאדם צועק לה' מתוך צרה, ה' שומע בקולו ביותר, כמאמר דוד (תהלים קיח, ה) מִן הַמִּצָּר קָרָאתִי וכו', ודרשו (ברכות ה) שיוסרין של אהבה הן [כל] שאין בהן ביטול תפלה. וטעם הדבר, כי קרוב ה' לְנִשְׁכָּרֵי לֵב (תהלים לז, יט), אם כן יותר מקובלת תפלתו. אבל עדיין קשה, הא עיקר תפלה כוונת לבב, וזה שאין דעתו מיושבת, תפלה זו מה פעלה. אבל הענין, דע כי האדם היותר מורכב מחומר ורוחני, אף כל עבודה לה' צריכה להיות בשניהם, כמו שאמרו (ברכות נד.) בשני לבבכם, היינו יצר טוב ויצר הרע, שהיא הנפש כינוי ליצר טוב, וגשם כינוי ליצר הרע. וכן בתפלה, ולכן אמרו (יבמות קה:) המתפלל צריך שיתן לבו למעלה, שהוא משכן הנפש והרוח, שתהיה כוונתו לה', וענינו - שהם תאוות הגשם, כדכתיב (שלה טו, לט) וְלֹא תִתְּנוּ רֹגֶז - לַמָּטָה, לְבַטֵּל הַתְּאוּהָ, בְּשׂוּמוֹ לֵלֵךְ עַל הַמִּבְטָל תְּאוּת, וּמַעֲפָר בֶּא וּלְעַפֵּר יָשׁוּב. ויש להבין במה שנאמר לעיל במדרש זהו עשירית איפה שוויתר הקב"ה משלו, והוא כי נודע מה שכתבו המפרשים בקרבנות קין והבל, ששעה ה' לקרבן הבל ולא לקין, הוא כי הקרבן הוא תמורת "אדם", וצריך ג"כ להיות מורכב מרוח חיים וגשם, לכן תוכשר 'בהמה' אשר נפש רוח חיים בקרבה, ולכן שעה ה' להבל, היותו 'מצאן', אבל קין שהביא 'צִמְחִים', שהוא רק חומר וגשם, מבלי חלק רוחני, א"כ אין זה תמורת 'אדם', היותו מורכב מרוחני גם כן. ויש כאן מהשאלה, אם כן קרבן מנחה 'עשירית איפה' איך תוכשר לקרבן, הלא זה כמו

[וכתב שם בתוך הדברים, כי] חלילה אִז מ'איז אין אַן עַת צָרָה, קען מען נישט מַתְפַּלֵּל צו זיין ווי ס'גיהער צו זיין, מ'האָט נישט קיין רעכטן יָשׁוּב הַדְּעַת, [ווייל] צו יָשׁוּב הַדְּעַת ברויך מען הָאָבן מִנְיָחָה.
[ואם כן] לכאורה איז דאָךְ בעסער [שלא ישאר הצדיק בתוך הצרה].

סג

ולעומת זה יש סברא להשאר שם, כדי שיגן עליהם וכו'. ונמצא שיש סברא לכאן ולכאן, ושתי הסברות נכונות [אמנם] לעומת זה איז אָבער אַזוי בעסער [שישאר שם, כדי שיגן וכו'].
[על כל פנים] ס'איז דאָ אַ סברא לכאן ולכאן.
[אָבער בעצם, בכדי] אויף מַתְאָמֶץ זיין בַּתְפִּלָּה איז בעסער אַזוי [כשהצדיק אינו שם במקום הצרה, שאז דעתו צלולה לכוון בתפילתו].

סד

ישוב קושיא יח (באופן ראשון)

יעקב אבינו ידע שלא יוכל עֲשׂוֹ להכות את המחנה בפועל, כי הוא יְעֻבֹר לַפְּנִימָה וילחם נגדו בכוחו וזכותו הגדול. אלא שמא 'ידעה' להכות, ובגוי מחשבה נחשב כמעשה. ולזה אמר אִם 'יבוא' עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהָפָהוּ, היינו שיבוא וְרָצָה להכות היצט לאַמִּירִזְשֶׁע זען. יעקב אבינו האָט גאַנץ גוט געוואוסט, - ער איז געגאַנגען פאַראויס, - [כי] אַז עֲשׂוֹ וועט קומען לוחם זיין וועט ער זיך נישט לאָזן.
אָבער וְהָפָהוּ איז חס ושלום נישט טייטש וְהָפָהוּ שלאָגן. [נאָר] ס'איז אַזוי ווי ס'שטייט (תבוא כו, ה) אַרְמִי 'אַבְד' אָבִי, [ופירש רש"י]^{טז} 'ביקש' לעקור את הכל, [ובעכו"ם] מצרפין המחשבה כמעשה.

[וכן בכאן אמר הכתוב רק] ער וועט זיך 'קומען' שלאָגן.

איבערדעם זאָגט ער אִם 'יבוא' עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהָפָהוּ, ער וועט זיך נישט שלאָגן נאָר ער וועט זיך 'קומען' שלאָגן^{טז}, און דאָס הייסט שוין וְהָפָהוּ [על שם הרצון, ווייל ביי] עֲשׂוֹין ווערט דאָךְ אָנגערופן דער 'רצון' אליין [כמעשה], - איבערהויפט אַז ער 'טוט' דערצו [אויך], - [ועל דרך שנאמר] אַרְמִי 'אַבְד' אָבִי, ווייל [בעכו"ם איז] מחשבה רעה מצרפה למעשה^{טז}, איבערהויפט [בנידון דידן אַז] ער 'טוט' [שוין פֿעולות] דערצו.

קרבן קין. ○ אבל התשובה היא כי חלק רוחני לה', דכתיב (תהלים קטו, טז) הַשְׁמִים שְׁמִים לָהּ [ונשמים הוא כינוי לנשמה (פנהדרין צא)], וְאָב וְאִם נותנים הגשם, וה' נותן הרוח, וא"כ עני זה שאין לו להקריב, וה' לרוב חמלתו חומל עליו ומוחל על חלק 'שלו' שהוא חלק רוחני, ודי שמביא חלק גשמי שהוא קמח ומלח, דומם וצומח, וחלק רוחני ה' מוֹתֵר לוֹ, ולכן בעני יוכשר עשירית איפה לקרבן, כי אין לו יותר. וזהו מאמר המדרש, וְאֶל אֱלֹהֵינוּ פִּי 'רְפָה' לְסִלָּה, כי 'מרבח' מחילה למאוד, ואמר זה 'עשירית איפה', שאין בו חלק רוחני כלל ואין נאות כלל לקרבן, מ"מ ברוב חמלתו מרבה מחילה ומוותר שלו וכו'. ○ ובוזה תוכן תשובת שאלה הנ"ל גם כן, כיון דכוונת הלב לשמים הוא חלק רוחני אשר בקרבן, וזהו חלק ה', הקב"ה ברוב רחמיו בראותו כי הוא במצוקה ואי אפשר לכוון דעתו, מוחל על חלקו כמו בעשירית איפה, ודי שיתפלל מתוך צרה, אשר בודאי תאות וכחות הגוף לרוע בטלים לרוב צער, וחלק הגשם מתפלל, ואף אם אין כוונתו שלימה ה' סלח לו. ○ וזהו מאמר ישעי' הנ"ל, דַּרְשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ קִרְאָהוּ בְּהִיתוֹ קְרוֹב, והיינו מתוך צרה וצוקה שהלב נשבר, שאז קרוב ה' לְנִשְׁכָּרֵי לֵב, אז תתפללו לה' וקראו לה', כי אז קרוב אליכם, ולא תמתינו עד עת הרוחה, שאז אין קרוב לכם כעת הזאת. ולכל תאמר מה תועיל התפלה, כי אי אפשר להתפלל בכוונה כראוי, ע"ז אמר זו היא טענת יצר הרע לבטל מתפלה וכו', וקאמר הטעם, וְאֶל אֱלֹהֵינוּ פִּי 'רְפָה' לְסִלָּה, כי מוֹתֵר 'משלו' לעני וכו', ואף [התפלה] הוא כמזהו, כי לא יקפיד ה' על תפלה בלי כוונה בעת צרה ולב נשבר, פִּי 'רְפָה' לְסִלָּה.

^{טז} ברש"י (תבוא שם): אַרְמִי אָבִי אָבִי. לָבֵן בִּיקֶשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל כְּשֹׂרֵף אַחֵר יַעֲקֹב, ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה, שבעובדי כוכבים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה.

^{יז} והייתור לשון במה שאמר אִם 'יבוא' עֲשׂוֹ, להורות לנו בא, כי לא היה מתירא יעקב אבינו מהכאת עשו כלל, אלא כל יראתו היה פִּנ 'יבוא', ויגורם לקול על ידי ביאתו. (דברי יואל).

^{יח} כמבואר ברש"י כי תבוא דלעיל. ומקורו בירושלמי (פאה ה.) מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה, מחשבה

[ועל כל פנים] פון "שלאגן" האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט, ער האָט מוֹרָא געהאַט ער וועט זיך "קומען" שלאָגן^ט.

סה

ישוב קושיא יג-זו (באופן ראשון)

ואף שיכניע לבסוף את עשו, אבל במצב כזה הוא על כל פנים מוצב של מלחמה 'זעת צרה' ליעקב
און די מַחְנָה וואָס עָשׂו וועט זיך 'קומען' שלאָגן, כְּאֵטְשִׁיג אפילו [אז] ער [יעקב]
וועט אים גוֹבֵר זיין, ער וועט אים מְכַנֵּיעַ זיין, [אָדער] ער וועט אים הֶרְגֵנֶען, ער וועט
אים [בכל אופן] מְכַנֵּיעַ זיין, אָבער אַן 'עַת צָרָה' איז עס, אַז מ'שטייט אין אַ מְלַחְמָה
מיט עָשׂו, און מיט די אַרְבַּע מְאוֹת אִישׁ, די רָאשֵׁי הַקְּלָפוֹת^{כא}.
ס'איז אַ ביטערע מְלַחְמָה, און אַן עַת צָרָה איז עס.

סו

ולכן רצה שבניו יסייעוהו בכח התפילה, כי אינו דומה מועטין העושין למרובין העושין. וכיון שיש שני סברות אם
הצדיק ישאר בהצרה ויתפלל שם, או שיכרה מהצרה ויתפלל במחוי, לכן חלק אותם לשתי מחנות, אחת שישארו
עמו בתוך הצרה, ואחת שיהיו מבחוץ

[וממילא] ער האָט געברויכט הָאָבֵן [אז] זיי זאָלן אים צוהעלפן מיט די תְּפִלוֹת.

האָט ער נישט געוואוסט [באיזה סברא לבחור יותר].

האָט ער געקלערט ס'איז ליבער ער זאָל צוטיילן אַ מַחְנָה, [וואָס] ס'זאָל זיין
בְּמָקוֹם חֵיתָא, זיי זאָלן ניטאַמאַל זען די צָרָה, זיי זאָלן שטיין עקסטער ווייט, וועלן
זיי אים צוהעלפן בעסער מיט די תְּפִלוֹת, ווי די וואָס זיי וועלן זיין דאָרט אינעווייניג
וואָס זיי וועלן זיין אין דער עַת צָרָה.

[ולעומת זה 'המַחְנָה הָאֶחָד' יהיו עמו במקום הצרה, כדי לצאת גם הסברא להיות כזית במקום מרה.
ולכן לא שילח כולם משם, רק חלק את המחנות, שיהיה חלקם בכאן וחלק במקום אחר].

סז

ער האָט געוואוסט ער וועט קענען [ללחום עמו, ולהציל את כולם].

אָבער דאָך האָט ער געזוכט [זכות תפילת הרבים, ווייל] אִינוּ דוֹמָה מוֹעֲטִין הָעוֹשִׁים
לְמַרְבִּין הָעוֹשִׁים [תורת כהנים ורש"י בחקתי כו, ח]. ער האָט געוואָלט הָאָבֵן 'צו שטייער'^{כב} [גם]
זכות התפילה של בניו].

סח

אפילו [פאר] מְרַדְכִין האָט זי [אסתר] געזאָגט כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים (ד, טז), זיי זאָלן
מיטהעלפן מיט די תְּפִלוֹת, [דאף שהיא ומרדכי התפללו] ברויך מען הָאָבֵן [אויך] אַ צִיבּוֹר.

רעה אין המקום מצרפה למעשה וכו'. הדא דתימא בישראל, אבל בגוים חילופא [=הוא להיפוך], מחשבה טובה
אין הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה וכו'.

ועיין בתוספות קידושין (ל:ט): ובעובדי עבודת כוכבים איפכא, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה,
דכתיב (עובדיה א, י) מִחֲמַס אֶחֱיָץ יַעֲקֹב תִּסָּפֵד בּוֹשֶׁה וְנִכְרָת לְעוֹלָם, ולא מצינו שעשה עָשׂו ליעקב שום רעה, אלא
מחשבתו הרעה אשר חשב עליו מצרפה הקב"ה למעשה. ◦ ומחשבה טובה של עובדי כוכבים אין הקב"ה
מצרפה למעשה, כדכתיב בדניאל (ד, טז) וְעַד מְעַלֵּי שְׁמָאָה הָיָא מִשְׁתַּדֵּר לְהַצְלוֹתָהּ, פירוש שהיה דָּרְיוֹשׁ עושה כל
כחו להציל דָּנִיֵּאל מגוב אריות, אלמא אע"ג שהצילו עד הָעֶרֶב קאמר קרא שלא הצילו אלא מִבְּקָשׁ להצילו וכו'.

^ט ועיין כעין זה בדברי רבינו בס"ג וישלח תשכ"ג.

^כ כי היה בטוח בהבטחתו יתברך שאינה חוזרת ריקם, וכמו שאמרו חזו"ל (ברכות ז.) דכל דיבור שיצא מפי
הקב"ה לטובה, אפילו על תנאי, אינו חוזר. (דברי יואל).

^{כא} עיין בזה בשער רוח הקודש (למהרה"ו, דף ז.) ובמגלה עמוקות (בפרשתן, ובפי' שמות בפסוק למה תכה רעך), ובחסד
לאברהם (מעין ב, נהר נט). ועיין עוד בש"ך על התורה (בפרשתן).

^{כב} מלשון 'געבן צו שטייער', שהוא נתינת מס ומכס. והוא לשון המושאל על ענין שיתוף פעולה.

סט

איבערהויפט [אז] ס'איז אַ תּפֿילה געוועזן [ביי יעקב אבינו] אויף דעמאָלטס און אויף
לְדוֹרוֹת^{כב}, האָט ער געברויכט האָבן - ס'איז דאָך געווען אויף לְדוֹרֵי דוֹרוֹת - זיי זאָלן
אים העלפן מיט די תּפֿלות.

ע

איבערדעם האָט ער געזאָגט אַם 'יבוא' עֲשׂוּ אַל הַמַּחֲנֶה (כדלהלן באות עב).

עא

ועל דרך זה פירשתי בפסוק מה זאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת 'יִשְׂרָאֵל' מִעֲבָדֵינוּ, שנתחרט פרעה על שהבני
עליה שהם שבט לוי לא היו בתוך צרת השעבוד במצרים, ועל ידי זה פעלו הישועה לכל ישראל בכח תפילתם
– (והוא כעין וואָס) איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט שוין לאַנג^כ מיט דעם [על פי דברי
החתם סופר אלו, לבאר מה שנאמר בפרשת בשלח (יד, ה)], פֿרַעַה האָט געשיקט [אַתְּ הָעָם, ושוב אחר
כך וַיִּהְיֶה לָבָב פֿרַעַה וגו' וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ] כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת 'יִשְׂרָאֵל' מִעֲבָדֵינוּ.
[דהכונה שהתחרט פרעה ואמר] מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ [אז] ער האָט זיי גע'פֿטֿר'ט פון דער
'עבודה' [במצרים], דִּי בְנֵי עֲלִיָּה (כשבט לוי המכונים בתואר 'ישראל', און] דורכדעם האָבן 'זיי'
געקאָנט מִתּפֿלֵל זיין גאָר [בישוב הדעת, על ידי שהם לא היו נתונים בתוך הצרה]. –

עב

ולוה אמר כאן יעקב אַם 'יבוא' עֲשׂוּ אַל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת וְהַכְּהוּ, והיינו שירצה להכות כדלעיל, והמחנה האחת
יתפללו במקום הצרה. וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלִּיטָה, שהם היו במקום 'חיותא' ויסיעו לו בתפילות מתוך ישוב
הדעת, ועל ידי זה יהיו 'כולם' לְפִלִּיטָה

היצט וועל מיר קומען [צוריק, לעניינינו].

דאָס איז דער פֿשט, אַם 'יבוא' עֲשׂוּ, ער וועט 'קומען' אַל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת וְהַכְּהוּ
[שירצה להכותו], וועט דאָך זיין אַן עַת צָרָה. [ויעקב] ער וועט זיך [טאַקע] נישט לאָזן און
ער וועט שלאָגן, [אַבער] אַן עַת צָרָה וועט דאָך זיין פֿאַר זיי.
[איז] וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלִּיטָה, זיי זאָלן זיין בְּמָקוֹם חַיּוּתָא, זיי זאָלן נישט
וויסן פון די צרות, זיי זאָלן נישט וויסן וואָס ס'טוט זיך אז דאָרט איז אַזאַ ביטערע
מלחמה מיט עֲשׂוֹן, וועלן זיי גיכער זיין [מיט] אַ רואיגן דַּעַת, [כדי] זיי זאָלן אים
צוהעלפן מיט די תּפֿלות. ער האָט 'דאָס' געזוכט.

עג

ולוה אמר אצל הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר אמר בעל כרחו כִּי אֶלְחָם עִמּוֹ, שעל ידי כח תפלתם יכניע אותו לכסוף, ויציל את כולם
איבערדעם האָט ער געזאָגט בַּעַל כְּרָחוֹ [כִּי אֶלְחָם עִמּוֹ, וממילא] וועט מען שוין
נישט צוקומען אַהִין [אל הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר שיעמדו בתפילה], וואָרן ער וועט דאָך מלחמה
האַלטן מיט זיי.

וואָרן ער וועט דאָך גיין פֿאַראויס מלחמה האַלטן, וועט ער דאָך אים גובר זיין,
וועט ער [עֲשׂוֹן] דאָך שוין דאָרטן בָּטֵל ווערן, 'נאָך איידער' ער וועט עפעס טון פֿאַר
'דִּי' [אַל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת].

ממילא די אַנדערע [הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר] וועלן שוין נישט זען קיין מלחמה אויך נישט,
וואָרן ס'וועט שוין זיין דערנאָך, ער וועט נישט צוקומען ביז אַהִין.

עד

דאָס איז דער פֿשט, דאָס מיינט ער בעל כרחו – [וְהָיָה] הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלִּיטָה –

^{כב} וכמו שמאריך רבינו בענין זה להלן בהדרוש (השייך לחלק ג' של הקונטרס).

^{כד} ויעיין כל הענין באורן בטיב לבב פרשת בשלח (עמוד תד).

כִּי אֶלְחֶם עִמּוֹ, אִיךְ וועל דאָך מלחמה האַלטן, ער מיינט טאַקע פריער [טרם שיכה המַחְנָה הָאֶחָת], נאָר זיי [המַחְנָה הַנִּשְׁאָר] וועלן ניצול ווערן פון דער צָרָה אַז זיי זאָלן נישט זיין [דערין מעיקרא].

עה

וואָרן יהיה איך שיהיה, בשעת ווען מ'האַלט אין^{כה} לוחם זיין מיט אַזאַ רָשָׁע, מיט אַזאַ שווערן בעל מִלְחָמָה, איז אַמאָל^{כו} אַן עַת צָרָה היא לַיעֶקֶב (יִרְמ' ל, ז). אפילו דער סוף איז [אַז] מ'ווערט געהאַלפן [און] מ'איז אים מַכְנִיעַ, יעקב אבינו האָט געוואוסט [אויף] זיכער [אַז] ער וועט אים מַכְנִיעַ זיין. אָבער 'ביז דערווייל' איז עס אַן עַת צָרָה, און פון 'די' צָרָה האָט ער געוואַלט מַצִּיל זיין הַמַּחְנָה הַנִּשְׁאָר.

עו

ישוב קושיא מז (באופן ראשון)

ולכן העמיד את רחל ויוסף אחרונים, מטעם אחרון אחרון חביב. דכיון שהם חביבים וחשובים יותר, כח תפלתם מעולה יותר איבערדעם איז רעכט וואָס ער האָט גענומען רַחֵל וְיוֹסֵף אַחֲרֹנִים, [על דרך] אַחֲרוֹן חָבִיב, [ווייל] זייערע 'תַּפְלוֹת' זענען העכער^{כז}, האָט ער געוואַלט האָבן זייערע תַּפְלוֹת, האָט ער 'זיי' געוואַלט לאָזן בַּמָּקוֹם חַיּוּתָא.

עז

סיום ישוב קושיא יג-טו (באופן ראשון)

ממילא איז דאָס רעכט, איז דאָס נישט קיין קשיא וואָס ער האָט יענע געלאָזט [במקום הצרה, דגם הם לא הפקיר חס ושלום כלל, אלא רצה לקיים ב' הסגולות המבוארים בדברי החתם סופר, הן של כזית במקום מרה, והן של כזית במקום חיותא, ולכן חילק המחנות קצתם כך וקצתם כך].

עח

הקדמה לאופן שני בישוב קושיא יג-טו, וקושיא יח

קען זיין נאָך עפעס. [דהנה] דאָ איז געווען צוויי צָרוֹת [שנתיירא מהם יעקב בבוא עשיו לקראתו. אחת באונס ומלחמה, ואחת בפיתוי והתקרבות].

עט

הרמב"ם כתב דיש שני מיני צרות שישאל סובלין מן האומות הרוצים לנתקם מתורת ה', אחת הוא על ידי מלחמה וכפיה, ואחת הוא על ידי פיתוי דברים. ועל שני אלו נאמר, כָּל כְּלִי יוֹצֵר עֲלֵיךְ לֹא יִצְלָח, וְכָל לָשׁוֹן תְּקוּם אִתְּךָ לְמַשְׁפָּט תִּרְשָׁעִי [וכעין] ווי דער רמב"ם זאָגט^{כח} [בביאור הפסוק] כָּל כְּלִי יוֹצֵר עֲלֵיךְ לֹא יִצְלָח וְכָל לָשׁוֹן תְּקוּם אִתְּךָ לְמַשְׁפָּט [תִּרְשָׁעִי].

^{כה} פירוש: 'אינמיטן' לוחם זיין.

^{כו} פירוש: בכל אופן, אַמאָל זיכער.

^{כז} כי הם חשובים וחביבים יותר. - וגם הם מסוגלים יותר לסייע עמו בתפלתם להכניע את עשו, כמו שאמר (בראשית רבה עג, ז. ועוד) דאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל. (דברי יואל).

^{כח} באגרת תימן: ואין לך זמן מאז שנתנה לנו תורה עד זמננו זה, שכל מלך עכו"ם גובר או מכריח או מתגבר או אָנֵס, שאין תחלת כוונתו ודעתו לסתור תורתנו ולהפך דתנו, בָּאֵנֶס בְּנִצְחוֹן וּבִתְרוֹב, כמו עֲמֵלֶךְ וְסִסְרָא וְסִנְחָרִיב וּנְבוֹכַדְנֶצַּר וְטִיטוֹס וְאַדְרִיָּנוֹס והרבה כיוצא בהן, זהו הנוע האחד משני הנועים שהתכוונו בו לְנִצֹּחַ הַחֹפֶץ הָאֵלֶּקִי, אבל הנוע השני הם המחודדים משאר המלכויות והחכמים מיתר הלשונות, כמו הָאֲדוֹמִים וְהַפָּרְסִיִּים וְהַיֵּגִיִּים, שאלו כמו כן שָׂמוּ כוונתם לסתור דתנו ולהפך תורתנו, בטענות שטוענין אליה, ובקושיות שמחברים. ומגמתם בכל זה להפך התורה, ולמחות עקבותיה 'בחבוריהם', כמו שהתכוונו האנסים 'במלחמותיהם'. ○ ולא יצלח לא זה ולא זה, שהקב"ה בִּשְׂרֹא אותנו על ידי ישעיהו, שכל 'אָנֵס' או 'נִצְחָן' שיתכוון לסתור תורתנו ולבטל דתנו 'בכלי זיין', ישבר הבורא כלי מלחמתו ולא יצליחו, וזה על דרך משל, כלומר שעצותיו לא תשלם לעולם. כמו כן כל 'טוֹעֵן' שיתכוון לבטל מה שבידינו, יִצָּא מחויב מן הדין בטענתו, ויבטל אותה ולא תתקיים. כמו שנאמר (ישע' נד, יז) כָּל כְּלִי יוֹצֵר עֲלֵיךְ לֹא יִצְלָח, וְכָל לָשׁוֹן תְּקוּם אִתְּךָ לְמַשְׁפָּט תִּרְשָׁעִי, זאת נחלת עבדי ה' וְצִדְקָתָם מֵאֵתִי נָאֵם ה' וכו'. ○ והעכו"ם המתכוונו לשתי אלו הכוונות, עלה בדעתם שבנין זה אינו נוה להירס, ואעפ"כ

[כי השונאי ישראל] זיי האָבן צוויי 'געווערן'כט, אָדער איז פאַרהאַנדן חלילה [אז] זיי גייען מיט 'געווער' חלילה, מיט פֿפֿיות, מיט מִלְחָמוֹת. אָדער אז נישט, [דעמאָלטס קומען זיי] מיט רייד, זיי זאָלן צונעמען אידן מיט רייד, [וועל זי נאָמער] וְכָל 'לְשׁוֹן'.

[איבערדעם] די הבטחה איז געווען [אויף] צוויי זאכן, כָּל 'כְּלִי' יוצר עֲלֵיךְ לֹא יִצְלַח, און ווידעראום וְכָל 'לְשׁוֹן' תָּקוּם אִתָּךְ לְמִשְׁפָּט תִּשְׁעִי.

פ

ומשני אופנים אלו נתיירא יעקב מעשו, בתחילה שמא יבוא להכות וללחום, ואחר כך כשנפתים גולד צרה חרשה שירצה עשו להזיק להם על ידי התקרבות והתחברות, וכמו שאמר ליעקב נסָעָה וְנִלְכָּה וְאִלְכָּה לְנִגְדְּךָ, ופירש"י בְּשׁוֹנָה לך 'קודם' האָט ער דאָ מוֹרָא געהאַט פֿון יבוא 'וְהַכְנִי' אַם עַל בְּנִים, ער וועט זיך קומען שלאָגן [בדרך מלחמה], האָט ער מִתְפַּלֵּל געווען [הצילני נאָ וגו' פֿון יבוא 'וְהַכְנִי' וגו'].

פא

און 'דערנאָכדעם', ער איז שוין 'גוט געוואָרן' [מיט אים, כדכתיב להלן וַיֵּרָץ עֶשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיִּחַבְקֵהוּ וגו'] וַיִּשְׁקָהוּ, [נפרש"י]כא נשקו בכל לבו, [און נאָכדעם] האָט ער זיך געבעטן 'איך גיי מיט דיר מיט', נסָעָה וְנִלְכָּה וְאִלְכָּה לְנִגְדְּךָ, וועל מיר גיין בְּשׁוֹנָהכב, [האָט יעקב געזען] אוי וויי! ס'איז ווייטער נישט גוט! אַז אידן וועלן גיין צוזאַמען מיט עֶשָׂו. און זיי זענען דאָך גרויס [בזמן הגלות, און אז זיי] גיבן דאָך איינער [פאר] דעם אַנדערן, ווערט מען שוין אויסגעמישט, וועט ער אַרייַנוואַרפֿן דַּעוֹת נִפְסָדוֹת, [און] חלילה ער וועט 'געווינען' אידן [על ידי אופן זה של התקרבות והתחברות].

פב

וגם עצת בלעם היה על ידי התקרבות ורעות, שאמרו להם כולנו בני איש אחד נחנו, בואו ונסעוד ביחד ווי ס'שטייט ביי פֿלֶקֶץ, ער [בלעם] האָט געזען ער קען גאָרנישט טון [להרע לישראל כדברי בלק], האָט ער געזאָגט [בלק כד, יד. ועיי"ש ברש"י] [לכה איַעֲצָךְ] איך וועל דיר געבן אַן עֶצָה [מה לעשות להם, והוא להפקיר בנות מואב, כי] אלקיהם [של אלו] שונא זימה. [ותחלת העצה היה שאמר לו] מֵאֵךְ אַ סְעוּדָה פֶּאָר זַי.

עֶשָׂו אחוה להרוס יסודות הדת שהוטבעו במעבה נאמן, והם בכל זה מוסיפים יגיעה ועצב, והבנין יעמד על חזקתו. והאמת יהתל בהם וישחק, כלומר הקב"ה שהוא האמת יושב ומהתל ושוחק בהם, על שהם מתכוונים בחלישות שכלם כוונה שאין לה תכלית. ועל זה הענין אמר דוד ע"ה [תהלים ב, ד] ברוך"ק וכו', יושב בְּשָׁמִים וַיִּשְׁקֶה ה' לַעֲנָן לָמוֹ. ועדיין אנו בחונים ומנוסים בשתי הכחות האלה, מיום מלכותנו, וקצת ימי גלותנו וכו'. [ועיי"ן עוד בתנחומא (תולדות, סימן ה): אתה מוצא ישראל ואחרים לפני הקב"ה, רבון העולמים ראה האריך העכו"ם משתעבדין בנו, אין להם מלאכה אחרת אלא יושבין ומתעצצין עלינו וכו', אמר להן הקב"ה, מה הן מועילין, גוזרין עליכם גזירות ואני מבטלין ושוברין וכו', וַיֵּצֵא פְרִעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיְלִיד הַיָּאִרָה וגו' (שמות א, כב), ורוח הקודש צורחת (איכה שם, לו) מִי יָה אֲמַר וַתְּהִי ה' לֹא צָוָה, פִּרְעָה צוּה, ה' לֹא צוּה, אלא וְכִאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ (שמות שם, יב). וְהָיָה בְּקֶשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, וְה' לֹא בְקֶשׁ, וְנִהְפֹּךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלֹטוּ הַיְּהוּדִים וגו' (אסתר ט, א). בַּלֵּךְ וּבִלְעָם בְּקֶשׁוֹ לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְה' לֹא בְקֶשׁ, שְׁנֵאמַר (תצא כג) וְלֹא אָבָה ה' אֲלֵיךְ לְשַׁמֵּעַ אֶל בְּלָעַם וכו'. ○ אדריאנוס אמר לרבי יהושע, גדולה תְּכַשֵּׁה העומדת בין שבעים זאבים, אמר ליה גדול הוא הַרְעָה שְׁמִיּוֹתָהּ, ושוברין לפניה. הוי כָּל כְּלִי יוצר עֲלֵיךְ לֹא יִצְלַח].

כפירוש: שני מיני כלי זיין, אחת באונס ואחת בפיתוי.

ל פירוש: לפתות, וליקח את לבם.

כא ברש"י (ג, ד): וַיִּחַבְקֵהוּ. נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות הללו. ○ וַיִּשְׁקָהוּ. נקד עליו, ויש חולקין בדבר הזה כברייתא דספרי, יש שדרשו נקדה זו לומר שלא נשקו בכל לבו, אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו.

כב וכפירוש רש"י (שם, יב): וְאִלְכָּה לְנִגְדְּךָ. בשוה לך. טובה זו אעשה לך, שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך, וזהו לנגדך, בשוה לך.

[ווי] דער מדרש גייט צו פאַרשטיין^{לג} וואָס ער האָט געהייסן, [מה היה עצתו של בלעם]. זיי האָבן געמאַכט אַ סְעוּדָה, און זיי האָבן צוזאַמען געגעסן, און זיי האָבן געזאָגט [אונז] זעמיר פֿלנו בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נַחֲנוּ, מאַכטס ענק פֿשרִים, און לאַמיר עס אינאיינעם עסן, און אינאיינעם זיין, און אזוי אַרומער האָט ער זיי 'אַריין דערווישט'.

פג

דעם הַתְּחִבָּרוֹת איז ווייטער נישט גוט. איז דאָך פריש נישט גוט.

פד

ולבסוף ניצול יעקב גם מצרה השניה, כי סירב מליכך עמו, והשיב לו כי הילדים רפים וגו', ואני אתנהלה לאטי וגו' עד אשר אבא אל אדני שעיריה. והניחו עשו והלך לו אל ארצו

נאָר יעקב אבינו איז ניצול געוואָרן פון דעם אויך.

ער האָט זיך 'אַפגעבעטן' פון אים, [ואמר לו] 'איך גיי נישט' [מיט דיר].

ער האָט זיך אַפגעבעטן^{לד}, ער האָט געזאָגט אַדְנִי יֵדַע כִּי הַיְלָדִים רְפִים וְהַצֶּאֱן וְהַבְּקֵר וְעִלּוֹת עָלַי, וְדַקְקוּם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ כָּל הַצֶּאֱן.

און אויך מיט תְּפִלוֹת האָט ער גע'פּוּעַל'ט^{לה}, אַז ער האָט נושאַ חַן געווען [בעיני עֲשׂו שׂוֹסִים שלא לילך עמו]. ער האָט דאָס אויך גע'פּוּעַל'ט ביי אים, [אז] ער האָט אים אַפגעלאָזט.

[ואני אתנהלה לאטי וגו'] עַד אֲשֶׁר אָבֵא אֶל אַדְנִי שְׁעִירָה. איך גיי 'עקסטער'.

פה

אבל אלמלי היה עשו מתעקש להשאיר ולהתקרב עמו, היה בזה צרה גדולה ליעקב, עוד קשה מן הראשונה.

כי התקרבות בזה גורם לדעות נפסדות והתערבות בדרכי הגוים, ומביא לידי שכחת התורה

טאַמער גייט ער [ווען מיט], חלילה ווען ער [עשׂו] שפּאַרט זיך^{לז} אָבער איין, ער וויל אָבער יאָ מיטגיין, ברענגט מען אַריין דעות נפסדות.

דאָס איז נישט גוט, דאָס איז נאָך אַרגער^{לז} [ווי ווען ער קומט בדרך מלחמה].

פו

ישוב קושיא יח (באופן שני)

וצרה זו השניה נקרא גם כן בלשון מכה והכאה, וכמו שדרשו בפסוק וְהִפָּלָא ה' אֶת מִכְתָּדָּךְ, זו שכחת התורה

[והנה גם צרה השניה של התקרבות, נקרא בלשון הַכָּאָה, וכמו שדרשו^{לח} בפסוק] וְהִפָּלָא ה' אֶת מִכְתָּדָּךְ, [הפלאה זו] איני יודע מהו, [אלא] זה שכחת התורה, [וכמו שנאמר לְכָן הִנְנִי יוֹסֵף לְהִפָּלֵא אֶת הָעַם הַזֶּה הִפָּלָא וְפָלָא] וְאָבְדָה חֻכְמָתוֹ וְכִמְיוֹ וְכִנְיֹת נִבְנְיוֹ תִסְתַּתֵּר^{לט}.

^{לב} בבמדבר רבה (כ, כג): וְתִקְרָאָךְ לְעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיֶךָ (בלק כה, ב), שהלכו בעצתו [של בלעם], שנאמר (מטות לא, טז) הֵן הִנֵּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי בָלָעַם לְמַסָּר מֵעַל בָּהֶם. עשו להם קלעים והושיבו בהם זונות וכו' וצרצור יין מונח אצלם, ועדיין לא נאסר יין של גוים, נערה יוצאה מקושטת ומבושמת, ומפתה אותו ואומרת לו למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו, טול לך כלי זה חנם, הלא פֿלנו בְּנֵי אִישׁ אֶחָד, בני תָּרַח אבי אברהם, אין אתם רוצים לאכול מזבחוחינו ומבשולינו, הרי לנו עגלים ותרגולים, שָׁחֲטוּ כַמְצוֹתָם וְאָכְלוּ, מיד משקהו היין ובווער בו השטן, היה נִשְׁטָה אחריה, שנאמר (הושע ד, יא) זָנוּת וַיִּזֵּן וַתִּירוֹשׁ יִקָּח לָב.

^{לד} פירוש: אַפּגעזאָגט, אַפּגעפּטֶרט.

^{לה} ובשביל זה חלק את המחנות, כדי שיסייעו לו בתפילות על זה, וכמבואר לעיל.

^{לו} פירוש: שהיה מתעקש.

^{לז} כי גדול המחטאיו יותר מן ההורגו. (דברי יואל).

^{לח} בגמרא שבת (קלח,): אמר רב, עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר (תבוא כה, נט) וְהִפָּלָא ה' אֶת מִכְתָּדָּךְ, הפלאה זו איני יודע מהו, כשהוא אומר (ישעי' כט, יד) לְכָן הִנְנִי יוֹסֵף לְהִפָּלֵא אֶת הָעַם הַזֶּה הִפָּלָא וְפָלָא [פירשי: סיפא דקרא ואבדה חכמת חכמיו], הוי אומר הפלאה זו תורה.

^{לט} ועיין בזה בס"ג וישלה תשכ"ד. וע"ע אריכות בענין שכחת התורה, בס"ג וישלה תשי"ז, וישלה תש"כ.

אז מ'איז זיך מחבר מיט רשעים, באקומט מען דעות נפסדות, - דאָס איז געוויס²,
- און שפּחת התורה. [דהיינו אז] מ'נעמט אַרויס פֿנים פֿתורה שלא פֿהלָכה, מ'זאָל זיי
איינרעדן אז ס'שטייט אזוי אין די תורה, [ואחר כך טוענין] ס'שטייט דאָך.
די סטרא אחרא האָט געהאַט אַ גרויסן כח [להסית ולהדית, און] זיי האָבן געמוזט
אַריינשטעלן [אין די תורה, דברי ההסתות שלהם, כדי לפתות את לב ישראל] ..^{מא}

פז

וזה שאמר יעקב אם 'יבוא' עשו אל המִחנה האחת, שיבוא בדרך התקרבות, 'והכהו',
וזה גופא הוא מכה גדולה, ואין לך מכה גדולה מזו, שעל זה נאמר 'והפלא ה' את מכתך

[וזה שאמר יעקב] אם 'יבוא' [עשו] אל המִחנה האחת, נישט אז ער וועט זיך דאָ
'שלאָגן' [בדרך מלחמה], ער וועט נאָר 'קומען' [בדרך התחברות], ער וועט וועלן 'זיין
אינדערמיט', ער וועט זיך וועלן מתחבר זיין, ער וועט וועלן זיין אַ שותפות.
ער [עשו] האָט זיך דאָך מְכַנֵּיעַ געווען פֿאַר אים, וואויל און פיין, [אבל יש לחוש מנגד,
דשמא] וועט ער טאַקע וועלן ווערן אַ שותפות [בשוה] ווי ס'קער צו זיין, זיין צוזאַמען.
אוי! והכהו!

דעס איז די 'רעכטע מפה', [אשר על זה אמר הכתוב] 'והפלא ה' את מכתך'.
דעס וועט זיין אַ גרעסערע מפה, דאָס איז די אַרגסטע מפה, ס'איז נאָך אַ
גרעסערע מפה ווי ווען ער שלאָגט אים טאַקע.
איבערדעם שטייט דאָס 'לשון טאַפּלט', [דהכוונה להדגיש כי] דער אם 'יבוא', דעס
איז די מפה.

פח

ישוב קושיא יג-טז (באופן שני)

ולכן כדי להנצל מצרת ההתקרבות, התיישב יעקב לחלק את המחנות, והניח את החשובים יותר באחרונה, כי שמא
בין כך ובין כך כשידבר עשו דברי התקרבות יוכל להזיק להם, ולכן רצה שהחשובים לא יהיו שם, כי כל זמן
שהחשובים והראשים לא נתפסו בדעות נפסדות, עדיין יש תקוה להשיב גם את שאר העם לדרך ה'

האָט ער זיך מ'ישב געווען, וואָס וועט ער דאָ טון.
ער וויל זיך דאָך נישט לכתחילה גיין שלאָגן מיט אים, נאָר טאַמער וועט ער
'אַריינקומען' [להתחבר עמו] און ער וועט נישט קענען אויספירן [לשלחו מעל פניו], וועט
ער זיך מוזן גיין שלאָגן, און מאַכן אַ פֿירוד, וועט עס מוזן זיין [בעל כרחו כי 'אלהם' עמו].

פט

האָט ער זיך באַרעכנט ער וועט דאָך אָבער 'קומען' [מתחילה], און קודם [בזו
דערווייל] ער וועט אַריינברענגען דעות נפסדות אין הַמון.
נאָר, אַז די מנהיגים וועלן בלייבן, די ראשים וועלן בלייבן עקסטער, 'זיי' וועלן
זיין ריין פון די דעות נפסדות, דעמאָלטס קען מען נאָך צוריקברענגען דאָס פאָלק,
קען מען [אויך] זיי נאָך מַצִּיל זיין.

נאָר טאַמער אָבער אַז מ'ברענגט אַריין [גם אצל הראשים], אַז ס'ווערט אַן הַתַּעַרְבוּת,
אַז זיי מישן זיך אויס מיט רשעים, אַז 'די מנהיגים' מישן זיך אויס מיט רשעים, [און]
'זיי' באַקומען די דעות נפסדות, ווערט נעבעך 'דאָס גאַנצע פאָלק גייט מיט'. איז נאָך
אַרגער.

² פירוש: זיכער.

^{מא} נחסר כאן קצת על הריקארדינג.

צ

ולזה אמר וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשֶׁאֶר לְפָלִיטָה, היינו מחנה החשובים שהניח באחרונה

איבערדעם האָט ער דאָס געזאָגט:

אם 'יבוא' אַל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת [המיוחדים שבהם, להתחבר עמהם], און וְהָפְּחוּ [היינו 'שירצה' להכות בהם על ידי התחברות], דאָס וועט זיין די מַכָּה.
[זאָל זיין] וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשֶׁאֶר לְפָלִיטָה, [ולכן] האָט ער אָפּגעטיילט, וְיַחַץ [אֶת הָעָם], האָט ער אָפּגעטיילט [די מחנה].

צא

ולכן הניח אֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרֵנִים, כי הם היו החשובים שבהם

איבערדעם האָט ער געשטעלט אֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרֵנִים, [באופן אז] דער אַחֲרֵון אַחֲרֵון חָבִיב, די חֲשׁוּבֵ'עַ די זענען דאָך געוויינטליך די מְנַהֲיגִים, 'די' האָט ער אָפּגעטיילט [להיות בהמחנה הנשאר, כדי אז] 'כאָטש די' זאָלן זיך נישט אויסמישן מיט די רשעים, די מַכָּה פון אם 'יבוא' אַל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת [להתחבר עמהם] דעס זאָל נישט געשען ביי 'זיי' [אצל החשובים והראשים], ס'זאָל נאָר געשען ביי 'די' [אצל השאר].

צב

ועליהם אמר שיהיו לְפָלִיטָה, בעל כרחו כי אֵלֶּם עִמּוֹ, כי שם ילחום בכל עוז שלא להניח שום התחברות והתקרבות לעשו און 'דאָרט' [אצל הראשים ומנהיגים], האָט ער געזאָגט כִּי אֵלֶּם עִמּוֹ. יעקב אבינו איז געשטאַנען 'דאָרט' אויף דער וואַך, אַז ער וועט 'דאָס' נישט אויספירן.
אַז ער וועט וועלן גיין [להתחבר גם עם הראשים] וועל איך מלחמה האַלטן.

צג

ומה שנאמר והוא עבר לפניכם, זה קאי על צרה הראשונה כשירצה עשו להכות וללחום בהם. אבל היה מוכן שאם יבוא צרה השניה של התקרבות, אז שוב יערוך מלחמה כבדה מחדש שלא להניח לצאת זה אל הפועל שיתקרב עשו עמהם
איבערדעם איז רעכט. פריער - שטייט - ער איז געגאַנגען פאַראויס, ביי מלחמה^{מב} איז ער געגאַנגען פאַראויס [להשתחוות ולהכניע לפניו בכדי לרצותו]. וואָרן אַין סומְכִין על הַנֶּס, פאַרוואָס זאָל ער זיך גיין לוחֶם זיין, אַז ס'קען זיין מיט גוטן, אַז ער קאָן אויסקומען מיט אים [לפייסו מבלי מלחמה].
אַבער [לאחר שיתפייס] אַז ער וועט שוין זען חלילה אַז ער פאַלט טאַקע אַריין, אַז ער וועט נישט פּוֹעֵל'ן [לשלחו לגמרי מעל פניו], ער וועט 'דאָך' אַריינקומען [להתחבר עמו], וועט ער דעמאָלטס, וועט ער אויפנסניי^{מב} [לוחֶם זיין], וועט ער דאָך ווייטער מוזן לוחֶם זיין מיט אים.

כאָטשיג דעמאָלטס איז ער [עָשׂוֹ] דאָך נישט אויף קיין מלחמה, איז ער דאָך טאַקע גוט, [אמנם יעקב אבינו מצדו] ער וועט אָבער זען אַז ס'איז נישט גוט דעס הַתְּחַבְּרוּת, וועט 'ער' גיין לוחֶם זיין, בעל כרחו כִּי אֵלֶּם עִמּוֹ.

צד

[אבל את 'החשובים והראשים' הניח באחרונה, כדי שלא יתקרבו אליהם עשו כלל].
וואָרן אַז 'זיי' וועלן בלייבן אינדערויסן [מבלי להתערב עמו] וועט מען צוריק ברענגען דעם פּאָלק פון די דיעות נפסדות.

^{מב} בתחלה כשעשו בא לנגדו בדרך 'מלחמה', ולא בדרך התחברות.

^{מב} פירוש: מַחֲדָשׁ (אויפדאָסניי).

אז דאָס פּאַלק אַליין מישן זיך אויס, אַז די מַנְהִיגִים זענען נישט אין דערנינען, איז נאָכנישט אַזוי גרויס די צָרָה, קען מען נאָך צוריק ברענגען.

צה

איבערדעם דאָס איז דער פֿשט. איבערדעם האָט ער געזאָגט אַם יבוא אל המַחֲנֶה האַחַת וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלִּיטָה.

רו

הקדמה לשוב קושיא ה

היצט וועל מיר צוקומען צו דעם וואָס איך האָב דאָ געזאָגט [בענין] עַם לְבָן גִּרְתִּי, וְתִרְנֶ"ג מְצוֹת שְׁמֵרְתִּי.

רז

איאת בגמרא, מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עוין, ואלמלא תורה אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם לעולם איז דאָך אַזוי.

די גמרא זאָגט^מ, למה ניתנה תורה לישראל, מפני שהן עוין.

[און] אלמלא ניתנה תורה לישראל, אין כל שום אומה ולשון יכולין לשלוט בהם.

רח

וביאר במהרש"א דבראי לאו לטובת האומות ניתנה תורה לישראל, אלא הכוונה כי להתורה נצרך מדת העוונות, כי לא הביישן למד. ועזותן דקאמר לאו היינו גבורה, אלא לעמוד על דבריהם ולא ישובו מפני כל

שטייט אין מהרש"א^מ, אַז מ'מיינט נישט אַין יכולין לשלוט בהם [שמפני כן ניתנה להם התורה, מחשש] אַז זיי וועלן מְכַנֵּעַ זיין אַלע אומות. נאָר [ווייל] מ'וועט נישט האָבן קיין מנוחה פון זיי.

און פאַרוואָס טאַקע האָט דער בורא כל עולמים באַשאַפֿן אידן מיט אַזאַ מִדָּה, דאָס אַליין [איז דאָך] הָא גּוֹפֵא קְשִׁיָּא.

נאָר וואָס דען, די מִדָּה [פון עֲזוּת] ברויך מען האָבן [לפעמים, דכשנוגע לסור] פון דָּרֶךְ הָאֱמֶת, טאָר מען נישט בְּטֵל ווערן פאַר גאַרנישט^מ.

(ראה עוד בזה להלן, באות ריז-ריט)

^מ בגמרא ביצה (כה): תנא משמיה דרבי מאיר, מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עוין [פירשי: וניתנה להם תורה שיעסקו בה, והיא מתשת כחם ומכנת לבם]. ○ תנא דבי רבי ישמעאל, מימינו אִשׁ דִּת לְמוֹ (ברכה לג, ב), אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם דת אש. איכא דאמרי דתיהם של אלו אש [מנהגם של אלו אש, שהם עוים כאש], שאלמלא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם. והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש, שלשה עוין הן [קשים לצנח], ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות. ויש אומרים אף עו במהמה דקה, ויש אומרים אף צלף באילנות [לא ידעתי מהו עוות שלהן].

^מ במהרש"א שם (חי' אגדות, ד"ה ראויין): ונראה דודאי לאו מהאי טעמא כדי שיכולין כל אומה ולשון לעמוד מפניהם נתנה התורה להן, דאם כן לאו לטובתן של 'ישראל' נתנה התורה להן, אלא דעיקר טעמו מפני שהן עוין, ולא הביישן למד (אבות ב, ה) וכו'. ונראה נמי דעזותן דקאמר לאו היינו 'גבורה', אלא לעמוד על דבריהם ולא ישובו מפני כל, הוי 'עזותן'. ודומיא דהכי כלב [שנקרא עו שבחיות] כו' לאו לענין גבורה קאמר, דכמה חיות וכמה עופות גיבורים יותר מהן, אלא 'עזותן' הוא שלא ישובו מפני כל ומעיון פניהם.

^מ וז"ל רבינו בענין זה בס"ג בלק תשי"ח (לשון קדשו קח, אות עז-פ): איבערדעם זאָגט דאָך די גמרא (סוטה מט): בעיקבא דמשיחא 'חוצפא וסגא'. [ולכאורה] וואָס איז טייטש 'סגא' וכו'. נאָר דער כלל איז [כין] זֶה לְעֻמַּת זֶה עֲשֵׂה אֱלֹקִים, [ואם כן לעומת החוצפה של הרשעים יש כנגדו מדת העוונות דקדושה של עובדי ה', וממילא] אַז חוּצְפָא כְּלָפִי שְׂמִיא נוצט פאַר זיין, [אין] על אחת כמה וכמה אַז מ'איז 'עו כְּמָמָר' [לעבודת ה' ושמירת התורה] וכו'. ○ [דהנה] דער אמת, אַז מ'זאָל זיך דערהאַלטן מיטן דָּרֶךְ הַתּוֹרָה, איז גרויסע נסיונות. [ווייל] די כוחות הטומאה, די כוחות הַצָּר, און דער גאַנצער מְהוּת הָעוֹלָם, איז כְּנִגְדֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה. דאָס טְבַעֲיוֹת הָעוֹלָם. איבערהויפט אין אַ דוֹר פֶּרֶץ [כזה], איז דאָך נישטאָ וואָס צו רעדן. [וממילא] ויאזוי קאָן מען זיך דערהאַלטן אקעגן אַ גאַנצע וועלט? מוז מען האָבן אין זיך 'שטאַרקייט'! די מדה פון אַ איד, אַ 'שטאַרקייט' אַז מען 'לאָזט נישט נאָך'. [ויש להמליך לטובה, מה שנאמר] כִּי עִם קֶשֶׁה עֲרָף הוּא (תשא לב, ט), [כי בעצם] דאָס איז אַ אידישע מדה. [נאָר] 'דאָרט' [בחטא העגל] האָבן זיי געזינדיגט מיט דעם. אָבער ווידעראם [כדי] אַז מ'זאָל דינען דעם באַשעפער, מ'זאָל זיין אַ צדיק

רט

ועל דרך זה מפרש באור החיים הק' במאמר הכתוב בפרשת המסית, שדרך המסית למעוה לעבוד מאלהי העמים אשר הם מקצה הארץ ועד קצה הארץ, רחבונה להביא ראה מן זרם העולם, שעובדין עבודה זרה ח"ו מקצה הארץ ועד קצה הארץ, ועל זה אמרה תורה לא תאבה לו ולא תשמע אליו גם בטענה זו

ווי דער אור החיים הקדוש זאגט¹⁷ [בפסוק] כי יסיתך [נלכה ונעבדה וגו'] מאלהי העמים וגו' [מקצה הארץ ועד קצהו (ראה יג, ד-ח)], חלילה [שיבא להסית ארץ] די עבודה זרה. זאגט דער אור החיים הקדוש, דאס טאקע קער צו דער טענה פונעם שטן [והמסית, שמפתה את האדם לאמר]: 'קוק אן!' די 'גאנצע וועלט' איז אזוי! [והלא תראה כי] די גאנצע וועלט דינט די עבודה זרה, וואס עפעס 'די גאנצע וועלט' איז זיך טועה?!

דאס איז איינס פון די טענות [של היצר הרע]. זאגט ער [דער פסוק לא תאבה לו ולא תשמע אליו, אז] מ'טאר זיך נישט לאזן [פון די טענות המסית].

רי

בעווינו הרבים, ווארן די 'וועלט' איז דאך 'פארפירט'. מילא די אלע אומות העולם, און בעווינו הרבים איז אבער היינט אין די לעצטע [דורות, הרי גם רוב מזרע ישראל תעו מדרך האמת].

אמת, מוז מען האבן [מדה זו, צו] זיין א 'שטארקער קשה ערף'. מ'זאל נישט נחבטל ווערן! מ'זאל נישט האבן קיין התבטלות [נגד העולם]. מ'זאל נישט 'נאכלאזן' דורך די גרויסע נסיונות. ○ [ואם חוצפה מהני להרשעים להפק רצונם, איין] א קל וחומר בן בנו של קל וחומר, מדה טובה מרובה ממדה פורעניות. [מה דאך] אז ביי עונשים, ביי טומאה, איז חוצפה כלפי שמיא מהני, אקעגן זיינע שרי הטומאה. על אחת כמה וכמה אז מ'האט 'חוצפה דקדושה', האט מען סיוע מלמעלה. ○ פארדעם האבן זיי געזאגט בעיקבא דמשיחא [חוצפא יסגא]. איז דאס ביידע אמת, [כי יש שתי בחינות בעיני החוצפה שבדור האחרון]. (א) מ'איז מתאונן ארץ דעם גרויסן 'עזות' פונעם דור [שאינו הכוגן]. (ב) און ווידעראום פארקערט [לטובה]. אז ס'איז טאקע אזא דור ווי ער רעכנט אויס [בהמשנה שם, אז] ס'מ'ע משתולל, [און] יראי חטא ומאסו ווי ס'שטייט (סוטה שם, וסנהדרין צו), נערים פני זקנים [ליבנו ווי ער רעכנט אויס. ממילא איז דאך אויכעט [זה לעומת זה, שצריכין אנו להשתמש עם 'עזות' דקדושה], מוז מען האבן א בחינת 'חוצפה' אקעגן 'דור'. איבערדעם בעיקבא דמשיחא וועט זיין חוצפא יסגא. אז מ'האלט זיך נאך אין דרך האמת, מעג זיין [להתחצף אפילו] אקעגן גאנצן דור וכו'. ממילא דארף מען האבן א כח דערקעגן [כל הדור], און דאס איז נאך מיטן [כח פון] 'חוצפא' יסגא, די 'שטארקייט' פון א איד. ברויך מען זיך ארויסלערנען [מן חוצפה שלהם], מאיב תחכמני מצותך [תהלים קיט, צח]. [אז] מיט 'עזות דקדושה' זאל מיר די זכיה האבן, מ'זאל זיך האלטן אמת'דיג אין דרך התורה, און אין דרך האמת.

¹⁷ באור החיים הק' פרשת ראה (יג, ד-ח): כי יסיתך אחיך ועד קצה הארץ, פירוש כי יבא בטענה להוכיח ממה הבאה לאדם מעצמו, להסתור מדרך הטוב והישר. ○ דע כי יש מסית שבא עם האדם מיום היותו בעולם, וכאומרם ז"ל (סנהדרין צא): בפסוק לפתח חטאת רבץ (בראשית ד, ז), והוא מסית להאדם להרע. עוד יולד באדם כח מסית ב', באמצעות העבירה, אם עבר על מצוה אחת תוליד בו כח החפץ רשע, והוא סוד מאמר עבירה גוררת עבירה (אבות ד, ב), והאירכו בזה אנשי אמת וכו'.

ואומרו מאלהי העמים [אשר סביבתיכם וגו'] מקצה הארץ ועד קצה הארץ, פירוש כי יבא בטענה להוכיח ממה שלפניו, מאלהי העמים אשר סביבתיכם, כי יראו העמים שסביב לישראל יחנו בשלוח ובהצלחה מרובה, ויאמרו אליו להדמות למה שלפניו. ○ או יבא בטענה להוכיח הוכחה גדולה, והוא כשתהיה עבודה זרה שנתפשטה בעולם, שכל העולם או רובו עובדים אותה, כמו שאירע בזמנים אלו שמלכות אדום כולם עובדים וכו', ולדברי רבותינו ז"ל (יומא י). שאמרו עתידה מלכות הרשעה שתתפשט בכל העולם, הנה עבודה זרה אחת בכל העולם, מקצה הארץ ועד קצה הארץ. והסתה זו עמה טענה להוכיח כי יש בה ממש ח"ו. אף על פי כן אמר לא תאבה לו [ולא תשמע אליו] וגו', פירוש נותנת התורה עצה לאדם שימלט בה ממנו, ואמרו לא תאבה לו, פירוש על דרך אומרו (משלי א, י) בני אם יפתוך חטאים אל תאבה, פירוש לא תכנס עמו בטענות, אלא שלילת הרצון בלא טענה, ועיין מה שפירשתי (דברים ב, ל) בפסוק לא אבה, וישלול שמוע דבריו עוד בזה. והטעם, שאם יכנס עמו בטענות, התמדת החושב תוליד תכונת הרע עצמו באדם. - [ועיין בזה בדברי רבינו בעל הגאולה ועה"ת (סימן פה, ד"ה ואי אפשר)].

ריא

התחלת ישוב קושיא ה

ויעקב אבינו ראה הנסיונות הגדולים שיהיה ליראי ה' בדורות אחרונים בעת שרובא רובא תעו מדרך האמת, והכין להם הדרך להיות חזק בדרך ה' ולא להתבטל בפני אנשי העולם כשהוא נגד התורה

[ולכן יעקב אבינו] ער האט געזען דוּחָקא דְגָלוּת רְבִיעָאָה^מ, בעונוינו הרבים [ווי] רובא דרובא נעבעך [תעו מדרך האמת], און [ס'איז געבליבן] שוין מוֹעֲטִין הֵן וואָס מ'האָט נאָך עפעס אַ שטיקל 'געפיל' אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

[ונמצא] מ'ווערט פֿטל [נגד רוב העולם].

דאָרף מען האָבן אין זיך 'הַתְחַזְקוֹת' [ומדת עזות דקדושה].

[וזהו ששלח יעקב לעשו עִם לָבָן גִּרְתִּי, לפי ב' הפירושים, וכדלהלן]. [ההמשך בעניין זה, באות רכא]

ריב

ביאור הפסוק: בִּי לֹא כְנָשִׁים הִמְצִרִית הָעִבְרִית בִּי חַיִּית הֵנָּה

איך האָב דאָס געזאָגט נאָך [פאָריאַר] אין פּרשׁת שמוֹת^מ, [בביאור הפסוק פֿין] לֹא כְנָשִׁים הִמְצִרִית הָעִבְרִית בִּי חַיִּית הֵנָּה [שמות א, יט], [ופירש רש"י^י זיי זענען [נמשלן] אַזוי ווי די חיות].

ריג

[דהנה אמרו במשנה^{כז}, הוּי] עַז כְּנֶמֶר וְקָל כְּנֶשֶׁר [וּרְץ כְּצִי וגבור כְּאַרִי], מ'הייסט [גאָר] זיין אַן עֲזוֹת פָּנִים.

צום סוף איז דאָךְ דאָס דעס אַרגסטע, [וּכְמוֹ שִׁמְסִים שֵׁם הַמִּשְׁנָה הוּא הָיָה אוֹמֵר] עַז פָּנִים לְגִיהֶנֶם [אבות שם]. [גם אמרו חכ"ל^{לכ} כִּי] דער סימן פֿון אַ איד איז [שהם] בִּישׁוּנִים.

ריד

[נגאָר] דאָס איז ביידע אָמֶת.

צום דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, צום אָמֶת'דיגקייט, מוז מען האָבן אין זיך 'עֲזוֹת' [דקדושה].

אַבער דאָרטן וואו ס'רירט נישט אַן אין 'דעם', מוז מען זיין צובראָכן ביי זיך, און אַ ביישן, [מיט דעם] כַּח הַדֶּרֶךְ אֲרָץ.

קיין 'שְׁמֵן עֲזוֹת'^{לכ} טאָר אַ איד נישט האָבן אין זיך.

מ'מוז האָבן 'דֶּרֶךְ אֲרָץ'.

[אזוי] מוז מען זיך געוויינען^{יד}.

^מ וכמו שהביא רבינו לעיל בהדרוש (השייך לחלק ג') בשם הזהר הק' (בראשית כג:).

^{מט} בס"ג שמות תשכ"ו, עיי"ש באורך כל הענין, וגם בס"ג וארא תשכ"ו. ועיין ענין זה גם ליל שב"ק ויקהל תשכ"ג (נדפס בדברי יואל ויקהל עמוד שנו), ובס"ג ואתחנן תשכ"ז, ובפתחה חיי שרה תשכ"ח (לשון קדשו קונטרס קע). ועיין עוד קרוב לזה בס"ג וארא תש"כ.

^י ברש"י (שמות א, יט): בִּי חַיִּית הֵנָּה. בקיאות כמילדות, תרגום מילדות, חִתָּא. ורבותינו דרשו, הרי הן משולות לחיות השדה שאינן צריכות מילדות. והיכן משולות לחיות, גור 'אַרְיָה', 'זָאב' יִטְרָף, כְּכֹר 'שׁוּרוּ', 'אַיִלָּה' שֶׁלֶחָה (ויחי מט). ומי שלא נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויִכְרֹךְ אוֹתָם (שם, כח). ועוד כתיב (יחזקאל יט, ב) מָה אֶמֶךְ לְבִיָּאָה.

^{כז} במשנה דאבות (ה, כ): יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר, הוּי עַז כְּנֶמֶר, וְקָל כְּנֶשֶׁר, וְרָץ כְּצִי, וְגִבּוֹר כְּאַרִי, לַעֲשׂוֹת רֶצוֹן אֲבִיךָ שְׂפִשְׁמִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגִיהֶנֶם, וּבִשְׁת פָּנִים לְגֵן עֵדֶן.

^{לכ} כמבואר בגמרא יבמות (עט:): שֶׁלֶשָׁה סִימָנִים יֵשׁ בְּאוֹמָה זו, הֶרְחַמְנִים, וְהִבִּישִׁנִּין, וְגוֹמְלֵי חֲסִדִּים. רחמנים דכתיב (ראה יג, יח) וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבֶּךָ. ביישנין, דכתיב (יתרו כ, טז) כַּעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנִיכֶם לְכַלְמִי תִּחַטְּאוּ. גומלי חסדים, דכתיב (ירמיה יח, ט) לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֵּיתוֹ וְגו' [לעשות צדקה ומשפט].

^{יד} והיינו אפילו מקצת דמקצת של עזות.

^{יד} פירוש: להתרגל בכך.

רטו

נאָר בעווינו הרבים מ'טוט 'פאַרקערט' [ווי מ'דאַרף].

[ווייל] דער שַׁטן טוט אויך פאַרקערט [פעם כך ופעם כך]. וואו ס'איז דאָ צוויי פֿשטֿים, זאָגט ער [אַלץ לעשות] 'פאַרקערט', בְּדֶרֶךְ עֲקֵשׁ. מ'האָט עֲזוּת און מיעוט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, מ'האָט נישט קיין דֶּרֶךְ אֶרֶץ דאַרטן וואו ס'איז 'נישט' [נוגע] צו אַידישקייט.

און אַז ס'קומט צו אַידישקייט, גאָר פאַלט מען צוזאַם. איז גאָר פונקט פאַרקערט, פונקט דער היפוך [ווי וואָס מ'דאַרף].

רטז

איבערדעם, [וויבאַלד] אַז ער זאָגט פֿי 'חיות' הִנֵּה [שנמשלו ישראל לחיות, וכגון מדת עז כנמר וגבור כארץ], האָט ער געזאָגט אַן הקדמה, פֿי 'לא כְּנִשִּׁים הַמְצִרִית' הַעֲבָרִית, מ'איז 'נישט אַזאַ מאַדע עֲזוּת' ווי ס'איז 'בִּי די גוֹיִם', [וואָס] בִּי די גוֹיִם איז 'פאַרקערט' [די מדת] עֲזוּת [פון וואָס ס'דאַרף צו זיין].

[עד כאן ממה שאמרחי בפרשת שמות].

ריז

סיום ההקדמה לשוב קושיא ה

ועכ"פ מדת העזות שיש לישראל במבוע, הוא להשתמש בו לצורך קיום התורה, שלא להתבטל בפני העולם כשהוא נוגע בדרך התורה, ולזה אמרו שניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. אבל זרע ישראל שאינם מתנהגין על פי התורה, הם מתנהגין בחוצפה ועזות שלא כדת, וכמו שרואין בחוש, ועל זה המליצו דאם לא ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם

איבערדעם איז רעכט [מה שטבע ישראל להיות עזין].

דער בורא כל עולמים האָט זיי געגעבן אַ כַּח [של עֲזוּת, כדי] מ'זאָל קאַנען האַלטן די תּוֹרָה, מ'זאָל זיין בִּי זיך שטאַרק, מ'זאָל נישט בָּטֵל ווערן [פאַר די וועלט].

ריח

ממילא [אויב חס ושלום] אַז מ'האַלט אָבער 'נישט' די תּוֹרָה, און אין די טִּבֵּע איז מען דאָך אַזוי געבוירן, בלייבט [בלוין] דאָס עֲזוּת, איז [טאַקע] ביטער ווי אַ גאַל, [וכמו שרואין ברשעי ישראל שבדורינו].

איבערדעם [אמרו כי כשהם בעזותן] אַיִן כל שום אומה ולשון יכולין לשלוט בהם, איבערדעם זענען זיי אַרגער [מהאומות עצמן].

ריט

[וכן הוא הכוונה במה שאמרו שם] למה ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. [ווייל] דאָס עֲזוּת פעלט אויס צו די תּוֹרָה.

רכ

נאָר אָבער אַז ס'איז אָבער נישט קיין תּוֹרָה^ה, 'אלמלא' ניתנה תורה לישראל, איז עס נאָך אַסאך אַרגער, דעמאָלטס איז 'ביטער ווי אַ גאַל'^ו.

^ה עיין בזה בעל הגאולה ועה"ת (סימן ז) שהביא רבינו דברי הגמרא ומהרש"א הנזכר, ומסיים שם וז"ל: ועל כל פנים נמצא מדברי הגמרא אלו, דאם אין להם תורה והמה היפוך התורה, נשארין בעזותן. ואנו רואים זאת בחוש, שמחציפין פניהם בעזות וחוצפה, לְדַבֵּר קשות אף נגד מלוכות עצומות ומושלים אדירים, והם מתגרים בַּמַּמְלָכוֹת באופן גורא, וה' ירחם.

וכן בוויאל משה (א, קלו) לאחר שהביא רבינו דברי הגמרא ומהרש"א, כתב וז"ל: ואם כן שלטון ישראל

רכא

ישׁוב קושיא ה

יעקב אבינו הוצרך לומר לו עַם לִפְנֵי פָרְתִי, דהיינו לפי פשוטו לא נעשיתי שר וחשוב, כדי למצוא חן בעיניו, ולהורות הוראה לדורות הגלות, להיות בדרך הכנעה עם הגוים, כדי להנצל מצרה הראשונה שלא יבא עשו להכות וללחום בהם. אבל נגד צרה השניה שמא יבוא עשו להתקרב ולהתחבר עמהם, על זה אמר לו לפי מדרשו כי תרי"ג מצות שמרתי, ובנוגע לתורה ומצות אין להכניע לפניו להתחבר ח"ו עמו, אלא צריכין להשתמש במדות העזות וללחום נגדו בזה, וכמו שאמר יעקב על זה בעל ברוח כי אֵלֵהֶם עִמּוֹ, וכמבואר לעיל

איבערדעם, דאָס קאָן זיין.

יעקב אבינו האָט דאָ געוואָלט פּוֹעִל'ן ביי עֶשָׂו'ן, איך וויל האָבן מיט דיר שְׁלוֹם.
נו ער האָט דאָךְ געוואָלט צוויי זאכן, ער האָט געוואָלט האָבן מיט אים שְׁלוֹם, ער האָט זיך נישט געוואָלט שלאָגן, [ווייל] ס'איז [נאָך] נישט געווען די צייט [דערויף].
ווען מ'שייח וועט קומען, איז עפעס אַנדערש. [אַבער] ביז דערווייל האָט ער זיך נישט געוואָלט שלאָגן, ער האָט געוואָלט זיין מיט הכְנָעָה, מיט דֶּרֶךְ אֶרֶץ.

רכב

נאָר וואָס'זשע דען, אָבער פאַרקערט - אַם 'יבוא' עֶשָׂו - דער אַנדערער פּאַל, טאַמער וועט 'ער' וועלן קומען מ'חבר זיין מיט אידן, דאָרט איז נישט גוט, וועט ער דאָך מוזן האָבן עזות, וועט ער זיך נישט לאָזן. כִּי אֵלֵהֶם עִמּוֹ, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט. ס'מוז זיין [דעמאָלטס] פאַרקערט, [ווייל] דאָרטן טויג נישט.

בלי תורה, יש לו אותו העזות שאמרו חכמינו ז"ל על ישראל כשהוא בלי תורה, כפירוש המהרש"א שהוא דומה לכלב, שאין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, שמעיוזן בפני כל, וזה סכנה עצומה ונוראה לכלל ישראל, ה' ירחם. ○ אבל על כל פנים אלמלי היו לכל הפחות השומרי תורה ומצות שבישראל מגדין האמת על הצרה הנוראה הזאת של מלכות ישראל בלי תורה, היה להם קצת בוש מהידיעה שחלק גדול מישראל שומעין לקול תורה. גם אומות העולם על פי רוב נותנים חשיבות לשומרי תורה ומצות, והיו על ידי זה הרבה פעמים נסוגין אחור מגדול עזותן. אבל מחמת שבעוה"ר הרבה שומרי תורה ומצות מחפין עליהם ונותנין להם חיזוק באופנים שונים על ידי זה עזותן כפולה ומכופלת, 'שבפנים' מעיזין פניהם כלפי שומרי תורה ומצות בעזות וגסות, ורומסין אותן בכל אופן ואופן, כי השלטון הוא בידם, והמה רובא דעלמא, שעל פי דרך הטבע אי אפשר שלא יעמדו המה בראש. ולעומת הבושה 'שמבחוץ', אומרים ידינו רמה, שגם 'כח התורה' אתנו, כי נגדירים אחריהם גם שומרי תורה. ○ ובדרך צחות של שחוק מכאבי, אמרתי כמה שנתקשו התוספות במגילה (כא. ד"ה אלמלא), שיש 'אלמלא' שרוצה לומר 'אילו לא', ויש 'אלמלא' שרוצה לומר 'אילו היה'. וקשה, ועיין שם מה שמחלק [התוספות] בשם רבינו תם. אבל בכאן בעוה"ר נתקיים ה'אלמלא' [ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד] על שני האופנים, שיש להם העזות של 'אילו לא היה' תורה לישראל, גם יש להם עזות יתירה על ידי 'שניתן תורה' ומצות לישראל, ויש גם שומרי תורה שמחזיקים עמהם, ועל ידי זה עזותן כפולה ומכופלת באופן נורא מאוד, וה' ירחם.

¹¹ ועיין עוד בדברי רבינו בזה בס"ג נשא תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס א, אות כו) וז"ל: דער אָמַת, די טבע [הוא] שישראל הם עוים]. די גמרא זאָגט אין ביצה, למה ניתנה תורה לישראל, מפני שהם עוין, [פירש"י ונתנה להם תורה שיעסקו בה] והתורה מתשת כח, אַזוי זאָגט רבי מאיר. דערנאָך ברענגט ער צי אַ מימרא, אַ ברייתא דרבי ישמעאל, אלמלא ניתנה תורה לישראל אין כל שום אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, מ'קאָן נישט ביישטיין פאַר אידן. ○ ער דער מהרש"א גיט צו פאַרשטיין, איך קען נישט זאָגן אַז מ'האָט פאַרדעם געגעבן די תורה, וועגן די אומות העולם, אַז זיי זאָלן יאָ קענען ביישטיין, דאָס קען דאָך נישט זיין, מ'האָט עס נישט געגעבן לטובה פאַר די 'אומות העולם', נאָר לטובה פאַר 'אידן'. ○ נאָר [מה שנראה לי בזה, אַז] דאָס איז צוויי מימרות, ס'האָט נישט איינס מיט דאָס אַנדערע. ס'זעהט אויס אין מהרש"א אויך אַזוי. [דמימרא דרבי מאיר הוא לומר כן] די תורה הקדושה האָט מען געגעבן פאַר עוין, [והיינו ובאמת] צו די תִּרְהָה הַקְדוּשָׁה קומט צונײַן [מדת] 'עזות' [דקדושה], מ'זאָל זיך האלטן פּעסט, מ'זאָל נישט פּרעגן נאָך קיינעם, לא 'יחות מפני כל', דאָס פעלט אויס [לקיום התורה]. און עקטערדעם איז דאָ אַ מימרא [דרבי ישמעאל, שהיא רק להביא] אַ ראייה אויפ'ן 'עזות' [שטבע בני ישראל], אַז ווען נישט די תורה הקדושה אין כל שום אומה ולשון יכולין לעמוד [בפניהם]. דאָס איז צוויי מימרות, אָבער די תורה האָט מען נישט פאַרדעם געגעבן [כדי שיוכלו האומות העולם לעמוד]. ○ אָבער על כל פנים דאָס איז נישט קיין גוטע זאך, דער בורא כל עולמים וויל דאָס נישט [שיהיו בני ישראל עוין כנגד האומות], דאָס איז דער אָמַת. - [ועיין] בזה גם בס"ג נצבים וילך תשס"ז (לשון קדשו רב, אות נה-ז).

רכג

ער האָט אים געזאָגט אַזוי:

זאָלסטו וויסן עס לָבֵן גִּתִּי, איך בין אַ גֵּר, לא נעשיתי שָׂר וחסוב, איך האָב
הכנעה, איך ברויך נישט גאַרנישט.

וועסטו מיינען אפשר [אַז ווייל] איך האָב הַכְנָעָה, [אם כן] איך 'לאָז נאָך' פון די
תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה?

[זאָג איך דיר] ניין, וואָרן תּוֹרַת מִצְוֹת שְׁמִרְתִּי. אַז ס'קומט צו די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, בין
איך 'שטאַרק' ביי מיר, דאָרט לאָז איך נישט נאָך.

רכד

איך זאָג דיר 'פאַראַויס', זאָלסטו וויסן די ביידע זאָכן.

אַז דו וועסט מיך נישט 'אַנרירן' אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, וועל איך זיין מיט דיר
'גוט און פיין', להגיד [ששלם עמו ומבקש] אהבתו, וועל איך וועלן מיט דיר זיין גוט.

[אַבער] טאַמער וועסטו מיך וועלן 'באַרירן' אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, וועל איך מיך
'נישט לאָזן'! דאָרט וועל איך זיין 'פּעסט'!¹²

רכה

איבערדעם האָט ער אים געזאָגט די ביידע זאָכן.

די ביידע פֿרטים דאָס מוז מען האָבן, ווי כ'האָב פריער געזאָגט.

און די ביידע זענען אַמַת, אַלּו וְאַלּו דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים.

איך בין אַ גֵּר וְתוֹשֵׁב, אָבער אָבער, דאָס זאָלסטו וויסן, וְתּוֹרַת מִצְוֹת שְׁמִרְתִּי.

רכו

אופן שני בישוב קושיא ה

וּגם הודיע לו באומרו תר"ג מצות שמירתו, כי אני שומר תורה ומצות, ולכן אין אני משתמש במדת העזות שלא
כרת [בדרך אותן שמתנהגין בלי תורה], אלא אני מתנהג בדרך הכנעה ושלוש, וזאת כשנוגע לשמירת תר"ג מצות,
שעבור זה ניתן לי מדת העזות וקדושה להשתמש בו שלא להתבטל בדרך

אינאיינוועגס האָט ער אים [אויך] מוֹדִיעַ געווען.

ווייל די גמרא זאָגט דאָך אלמלא ניתנה תורה לישראל זענען זיי עֲזִיזִין, אפשר
וועסטו מוֹרָא האָבן פֿאַר מיר דאָרטן, אַז איך האָב די טבע פון עֲזוּת.

זאָגט ער ניין, איך האָב נישט 'די' טבע, פאַרוואָס, ווייל איך האָב די תּוֹרָה, ווייל
דורך די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה נוץ איך אויף דעם עֲזוּת פֿאַרן קיום הַתּוֹרָה, בין איך ווייטער
גוט, בין איך פיין [צו דיר, בזמן הגלות שהתורה צייתה כן].

רכז

[שהרי] ממה נפשך, [הלא אמרו] אלמלא ניתנה תורה לישראל אין כל שום אומה
ולשון יכולין לשלוט בהם, אפשר ער וועט מוֹרָא האָבן פֿאַר אים, וואָרן ס'איז דאָך
נאָך געווען פֿאַר קבלת התורה, און די גמרא זאָגט דאָך אַזוי, אַז דעם איז עפּעס אַזאַ
מִין [מהות] אַז אַיִן כל שום אומה ולשון יכולין לשלוט בהם [כשהם מבלי התורה].

רכח

האָט ער אים געזאָגט: ניין, זאָלסטו פֿאַר מיר נישט מוֹרָא האָבן, וואָרן איך בין

¹² ועיין בחינה זו באורן גם בדברי רבינו בס"ג וישלה תשי"ח, וביום א' וישלה תשכ"ח (לשון קדשו קונטרס פ),
ובדברי יואל (בפרשתן, עמוד קעא-קעב).

דבוק אין די תורה הקדושה, איך בין א 'גר ותושב', איך האב נישט קיין עזות, איך בין א גרויסער בעל דרך ארץ.

[אבער] פארוואס בין איך אזא בעל דרך ארץ? ווייל תר"ג מצות שמרתי, איך האב יא די תורה הקדושה, [וממילא] קאן יעדער א קיום האבן [נעבן מיר], האב איך מיט קיינעם נישט צו טון גארנישט^{נח}.

וואָרן ס'איז דאָך נאָר 'אלמלא' ניתנה תורה לישראל אין כל שום אומה [ניכולה לעמוד בהם. אבער] איך האב אבער יא די תורה הקדושה, תר"ג מצות שמרתי, דארפסטו פאר מיר נישט מורא האבן.

[וועל כן] וְאֶשְׁלַחְתָּהּ לְהַגִּיד לְאֶדְנִי לְמִצְוַת חַן בְּעֵינֶיךָ [ופירש"י להגיד] שאני שלם [עמד] ומבקש אהבתך. איך וויל מיט דיר גוט זיין, איך האב נישט קיין מורא [שמה אבוא להתקוטט עמך, כשאני נוגע לקיום התורה].

רכט

אופן שלישי בישוב קושיא ה

מבואר בראשונים, דלכך נשלחה איבה בין יעקב ועשו בקטנותם, פן ילמד יעקב מעשו

קאן זיין ער האט אים נאך עפעס מרמז געווען.

וואָרן די בעלי התוספות ברענגט^ט, איבערדעם האט דער בורא כל עולמים אריינגעוואָרפן א שונאָה צווישן יעקב און צווישן עשו^ז, כדי שלא ילמד ממעשיו.

רל

ולזה שלח לו כי מעתה שוב אין צורך עוד להיות איבה ושנאה בינינו, כי כבר אני במדרגה כזה

שאין לחוש עוד לכך, שהרי עם לבן גרתי ותר"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים

[ולפי זה] האט ער אים געזאגט, [כי מעתה] היצט מוז שוין נישט זיין קיין שונאָה [עוד בינינו, כדי שלא אלמד ממעשך, ווייל] איך בין שוין 'אזוי אויסגעהאָרעוועט', איך האב געקאָנט זיין מיט לבן^ז און איך האב געהאַלטן תר"ג מצות [ולא למדתי ממעשיו הרעים]^ס, האב איך שוין נישט מורא שמה ילמד ממעשיו, ברויך שוין נישט זיין קיין שונאָה.

[וממילא] היצט וועל מיר קאנען זיין 'גוטע ברודער', [ווייל] היצט איך בין שוין אזוי אויסגעהאָרעוועט אז איך האב שוין נישט מורא [שמה אלמוד ממעשך]^{סא}.

רלא

איבערדעם האט ער אים געזאגט עם לבן גרתי ותר"ג מצות שמרתי, איך האב

^{נח} ועיין בלשון החובת הלבבות (שער הבטחון, פרק ה ד"ה והששי): כי הבוטח באלקים הוא אהוב לכל כיתות בני אדם, ודעתם נוחה עליו, מפני שהם בטוחים מהזקתו, ולבם שלם מחמתו, ולא יפחדו ממנו וכו'.

^ט בפ"י בעלי התוספות לא מצאנו כעת. אבל כן מבואר בספר חסידים (סימן תתשל"ו) וז"ל: ולכך נשלחה איבה בין יעקב ועשו 'בקטנותם', פן ילמד יעקב מעשו. וכן אין לב לצדיקים עם לב רשעים.

ועיין בישמח משה פרשת בלק וז"ל: והנה שומה מאת ה' שְׁשֹׁנָה כְּבוֹשָׁה יש בין צדיק לרשע בטבע, אף אם אין מכירין זה בזה היטב במעשיהם, כדי שלא יהיה להם התחברות וילמד ממנו. מְשָׁל לנכנס לחנותו של בָּשָׂם וכו', וכן מי שנכנס לְבוֹרֶסְקִי. ואין דבר בעולם מוֹזִיק לנפש, כמו התחברות עם אדם רשע אף לפי שעה, אף אם אינו 'ניכיר', נכנס 'בנפש' כמו הָעֵסֶק וְאָרֶס, וברוב ימים יִמָּצֵא. וצריך לזה זכות גדול בצירוף העסק בתורה, שיעצא ממנו הָעֵסֶק וְהָאָרֶס, כולי האי ואולי, אחר זמן רב.

^ס וכלשון רש"י בזה.

^{סא} היינו לעצמו, אבל לדורותיו שפיר חשש שלא יתקרב עמו. ועכ"פ שלח כן לפני עשו בעת רוגזו כדי שיתרחק מלבוא במלחמה נגדו. אבל באם ירצה עשו מחמת זה להתקרב יותר מדאי לאידך גיסא, אז היה מוכן לחדש קרב נגדו, ולזה שלח לו להודיעו מקדם ב' הבחינות של יעקב, כדי שלא ילחום נגדו, וגם שלא יתחבר עמו.

נישט מורא, איבערדעם זאלסטו וויסן אני שלם עמך ומבקש אהבתך²⁰, איך קאן מיט דיר זיין גוט - און אלדינגס - און וואויל.
נאר וואס'זשע דען, אבער ביי 'דעם' האט ער זיך געהאלטן פעסט, ותרני"ג מצות שמרתי.

רלב

סיום התורה

איבערדעם זענען די אלע זאכן דורכגעגאנגען, דער גאנצער ענין ווי כ'האב דא אויסגערעכנט, 'אזוי' (כשבא בדרך מלחמה) האט ער לוחם געווען [נגדו והכניעו], נאר אם יבוא עשו [בדרך התקרבות, על זה צריך לבקש עצה כ'] והיה המחנה הנשאר, ער האט געזוכט [ס'זאל זיין] לפליטה [פון 'דעם'].

רלג

ברכת הקודש

דער בורא עולם זאל העלפן:
דער פח און דער זכות [פון] אבותינו הקדושים [יעמוד לנו גם עתה].
[כי] בעוונתנו הרבים, מ'זעמיר געבליבן ערום ועריה, אין א ביטערן דור, אין דעם גרויסן חשכות.
מ'האט זיך נישט צו וואס צו קערן און צו וואס צו ווענדן, נאר צום בורא כל עולמים אליין.
אין לנו על מי להשען, נאר על אבינו שבשמים.

דער בורא עולם זאל העלפן:
אז [יתעוררו] די תפלות פון יעקב אבינו וואס ער האט געבעטן פאר די אלע דורות. [שעל זה היה] ויירא יעקב²¹, ווייל ער האט אנגעקוקט 'דעם' מצב.
קומט אויס, האט ער 'אונז אויך' געזען, און פאר 'דעם' האט ער זיך אזוי געפארכטן!
[כי] בעוונתנו הרבים, ס'איז זיך געווען פאר וואס צו פארכטן!
נאר דער בורא כל עולמים האט דעך דאך געהאלפן [עד הנה, וכן יעזור גם להלאה], אין זכות פון יעקב אבינו.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
מ'זאל מיר די זכיה האבן, מ'זאל מיר דינען דעם באשעפער בנחת ובשמחה, מיט הרחבת הדעת.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען די ישועה שלימה.
בהתרוםמות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

